

บทที่ ๒

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ ศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีผลต่อการรักษาเบญจศีลของ พุทธศาสนิกชนใน ชุมชนวัดนาริราษฎร์ประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร” มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ ๕
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ ๕ ทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสาร
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสาร
- ๒.๕ หลักเบญจศีล
- ๒.๖ ประเพณีและองค์ประกอบของศีล ๕
- ๒.๗ ความเป็นมาของการบัญญัติศีล ๕
- ๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ (Perception) ทางจิตวิทยา

ความหมายการรับรู้ (Perception) การรับรู้ (Perception) มีรากฐานมาจากภาษา ลาติน (Latin) คือ “Percipere” ซึ่ง per หมายถึง “ผ่าน (through)” และ cipere หมายถึง “การนำ”⁰ (to take) ในทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ นั้น ถือว่า การรับรู้ เป็นสภาพทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง กับจิตวิทยา ในพระพุทธศาสนา จิตวิทยาสังคัมและพฤติกรรมและมีผู้ ให้ ความหมายการรับรู้ ไว้ ๓ ข้อ ดังนี้

^๐Cited in Blunting, 1988, p.168, อังโศภน ติชชิตยา หอมกรกัณฑ์พันธ์ุ ระบุว่างานการรับรู้ สภาพาส
สุขภาพ ปฐั จัยพื้นฐานกับความพร่องในการดูแลตนเองของผุ้คิดเชื่อโรคเอดส์ในพนธ์ ุพยาบาลศาสตร
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘

พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (New Webster's Dictionary;) การรับรู้ ๕ หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้ ๕ ความเข้าใจตามความรู้ ๕ ลึกที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนเอง

แกรริสันและแมกูน (Garrison & Magoon;) ให้ ความหมาย ว่า การรับรู้ ๕ ประการของการ
ที่สมองตีความ หรือแปลความของข้อมูลที่ได้ จากความรู้ สึกทางประสาทสัมผัส (ทั้ง ๕) กับการ
กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนสิ่งเร้า ทำให้ บุคคลทราบ ว่า สิ่งเร้า ที่สัมผัสหรือสิ่งแวดล้อมนั้นเปลี่ยน
มีความหมายอย่างไร มีลักษณะ อย ่างไรและการที่จะรับรู้ สิ่งเร้า ที่มาสัมผัสนั้น จะต ้องอาศัยคุณสมบัติ
ภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความจำ ประสบการณ์เดิม อารมณ์ ความรู้ สึกของตนเอง เปลี่ยนเครื่องช
ตีความหรือแปลความ

เบอร์ทเลย์ (Bertley;) กดจ้าวจ๋า การรับรู้สำเปะความจริงของสิ่งทั้งหลายในโลกที่บุคคลได้สำรับและประมวลเปะประสบการณ์จ๋าของตน ซึ่งมีผลต้อพฤติกรรมที่แสดงออกและบุคลิกภาพของบุคคลนั้น

คิง^๐ (King;) ให้ ๕ ความหมาย ๖ การรับรู้ ๕ หมายถึง กระบวนการทางความคิดและจิตใจ
ของมนุษย์ ๖ ที่แสดงออกออก ๖ ามมีจุดม ๖ ึ่งหมายและแรงผลักดันการรับรู้ ๕ ของแต่ ๖ ละบุคคล เป ๖ ็นการแส
ความรู้ ๕ ความเข ๕ ใจ ความตระหนักในเรื่องต ๖ ึ่งๆ ของบุคคลนั้นโดยกระบวนการรับรู้ ๕ จะมีหน ๕ ้าที่
รวบรวมและแปลความหมายจากข ๕ ้อมูลต ๖ ึ่งๆ ที่ได ๕ ้รับจากภายนอกทางประสาทสัมผัสและความจำ

วิชาพร มาพบสุข^x กด ๖าว ๖าการรับรู้ ๖ คือกระบวนการที่บุคคลแปลหรือตีความหมาย
 ของความรู ๖ สึกที่ไค ๖ สัมผัส จากการเห็นภาพ จมูกไค ๖ กลิ่น หูไค ๖ ยินเสียง ผิวหนังรับสัมผัส ฯลฯ ออกมา
 ในพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งที่มีความหมาย หรือรู ๖ จักเข ๖ ำใจไค ๖ ซึ่งขึ้นอยู่กับ ๖ กับป ๖ จัยคือ ความรู ๖ เ
 ระดับสติป ๖ ัญญา การสังเกตพิจารณา เจตคติ ค ๖ นิยม ความคาดหวัง สภาวะจิตของบุคคลในขณะนั้น
 และธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม ๖ อม เม ๖ ๖ ำการสัมผัส ประสบการณ์ ๖ สติป ๖ ัญญา จะคิดขนาดไค ค ๖ ำการแ
 ความผิดพลาด การรับรู้ ๖ ก็จะคลาดเคลื่อนด ๖ ้วย

⁶Webster's new,TwentiethCenturyDictionary, (2 nded.), (Cleveland NewYork: The Work, 1975), p. 512.

⁰Garrison,K.C.andMagoon, R, Educational Psychology, (Columbus: **Charles E.Merril**,1972), p.93.

⁵Bertley, S. H, Principle of Perception, (New York: Harper and Row, 1972), p.81.

^oKing, I.M., *A Theory for Nursing: A Systems Concepts Process*, (New York: A Willey Medical Publishing, 1981), pp. 259 –260.

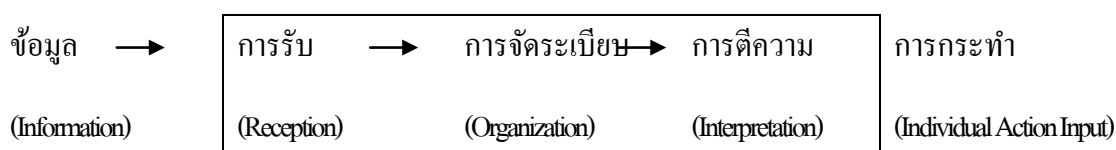
*วิภาพร มาพบสุข, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร:สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต
เทคนิคกรุงเทพ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๓

ทำงานขึ้นและส ังรายละเอียดไปยังประสาทสัมผัส เพื่อส ังต ังต่อไปยังสมองกระบวนการนี้ เรียกว ่า การสัมผัสและ ประการที่สอง การรับรู้ ส ังต ังเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของผู้ ส ังรับรู้ ส ัง อันหมายถึง ประสพการณ์ ุ้ เดิม แรงขับ ทักษะคติ บุคลิกภาพและอื่นๆของผู้ ส ังรับรู้ ส ัง เช่น (Auerbach, 1998)

๒.๑.๓ กระบวนการรับรู้ (The Perception Process)

การรับรู้ ส ังเป ็็นกระบวนการระหว ่าง สิ่งเร ส ากับการตอบสนองของบุคคล เซอร์ ุ้ เมอร์ ุ้ ส ันและคนอื่นๆ (Shermerhorn.etal.,๑๙๘๒)ได้ ส ังกล าวถึงกระบวนการรับรู้ ส ังว ่า การรับรู้ ส ังเป ็็นกระบวนการจิตวิทยาเบื้องต ัน ในการตีความสิ่งเร ส ังต ังงๆ ที่ได้ ส ังสัมผัส เพื่อสร ้างประสพการณ์ ุ้ ที่มีความสำคัญสำหรับผู้ ส ังรับรู้ ส ัง การรับรู้ ส ังเป ็็นสิ่งที่ทำให้ ส ังป ุ้ จเจกบุคคลมีความแตกต ่างกัน ไม่ ังมีบุคคลใดที่จ ะเหมือนกับบุคคลอื่นเลยทีเดียว เพราะเมื่อบุคคลใด ส ังรับสิ่งเร ส ังหรือสิ่งที่รับรู้ ส ัง ก็จะมีประมว ฒัณ ุ้ รับรู้ ส ัง นั้นเป ็็นประสพการณ์ ุ้ ที่มีความหมายเฉพาะตัวเองดังภาพต ังต่อไปนี้

Process of Perception

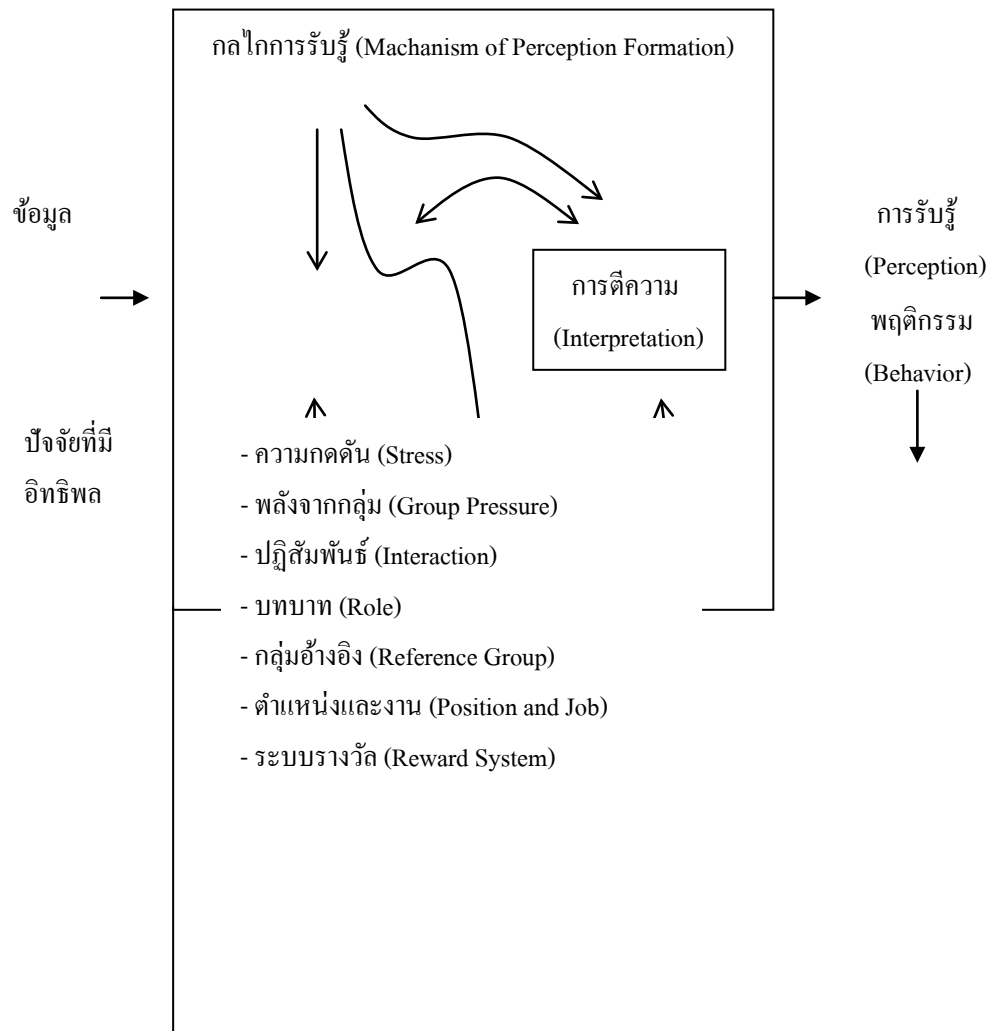

ที่มา : John R.Schermerhorn Jr.,JameG.Hunt and RichardN.Osborn Managing Organization Behavior, JohnWileyand son. Inc., New York ๑๙๘๘, p. ๔๐๕.

แผนภาพที่ ๒.๑ กระบวนการของการรับรู้ ส ัง ของ เซอร์ ุ้ เมอร์ ุ้ ส ัน (Shermerhorn) ฮันท์ (Hunt) และออสบอร์ ุ้ (Osborn)

ประสบการณ์ ๒ เดิม

(Past Experience)

ที่มา: Perception Formation and its effect on behavior โดย Fremont E. Kast and Janes E. Rosenzweig. Organization Management, A System and Contingency Approach, (McGraw Hill Book Company, Singapore, 1985), p.285.

แผนภาพที่ ๒๒ กระบวนการรับรู้ บทบาทของประสบการณ์ (Rosenzweig)

๒.๑.๔ ปฐ จัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

ปฐ จัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคนมีมากมาย ^{๑๖} โดยได้

ประการแรกได้ แก่ บทบาทปฐ จัยภายใน ซึ่งได้ แก่ คุณสมบัติภายในของผู้รับรู้ ความต้องการของแรงขับ คุณค่า ความสนใจ

ประการที่สอง ได้ แก่ บทบาทปฐ จัยภายนอก ซึ่งได้ แก่ ความยึดมั่น ความเชื่อถือ คำแนะนำ คำสอนที่ได้ รับกันตลอ ๆ มา ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลที่ทำให้ การรับรู้ ที่บุคคลมีได้ เรื่องราวเหตุการณ์ ภาวะแวดล้อม ่าง ๆ มีความแตกต่า ่างกัน

พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster Dictionary) ให้ คำจำกัดความของบทบาทไว้ ๒ ประการ คือ

๑. บทบาทที่ได้ รับมอบหมายให้ แสดง เช่น บทบาทของตัวพระเอก นางเอก บทบาทตัวผู้ ร่ายและตัวแสดงประกอบอื่นๆ

๒. บทบาท คือ การปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้ รับมอบหมายหรือตามลักษณะของงานที่กำหนดไว้

ปฐ จัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์ กับการรับรู้ นั้นแบ่งได้ ๓ ดังนี้

๑. ปฐ จัยทางกายภาพของผู้รู้ ได้ แก่ ระบบประสาทสัมผัส เช่น หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนัง เป็นต้น

๒. ปฐ จัยด้า นบุคลิกภาพของผู้รู้ ได้ แก่ ทัศนคติ อารมณ์ ค่านิยม ความสนใจ ความพอใจ ความรู้ และประสบการณ์ เป็นต้น

๓. ปฐ จัยด้า นสิ่งเร้า ภายนอก ได้ แก่ ลักษณะของสิ่งเร้า ความแตกต่า ่างของ เช่น สิ่งเร้า ที่มีความเข้ มกว้า สิ่งเร้า ที่มีความชัดเจน สิ่งเร้า ที่มีการกระทำซ้ำ อย่ ๆ เป็นต้น

๒.๑.๕ ปฐ จัยที่ทำให้ เกิดการรับรู้ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนที่

การรับรู้ ของเราอาจผิดพลาดได้ เพราะมีปฐ จัยและแรงผลักดันหลายอย่ ่างที่ทำให้ เกิดการรับรู้ ผิดๆ การรับรู้ ผิดพลาดเรียกว่า (Illusion) ภาวะมายา อาจสรุปได้ ๖ ่าง เนื่องจากสาเหตุต่า ่างนี้ คือ ^{๑๗}

๑. ความไวของอวัยวะสัมผัส

^{๑๖}จำเนียร โชติช่วง, อ้า ่งใน ทศนาพร พุทธทัศนคติพนักงานองค์ การสะพานปลาต่อนโยบาย การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑๗.

^{๑๗}วารัฎา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ชีวทัศน์ (๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐

๒. ความสามารถของอวัยวะสัมผัส

๓. สภาพจิตใจขณะรับสิ่งเร้า

๔. ความกว้างขวางของประสบการณ์เดิม

๕. ความเคยชินและความคุ้นเคย

๖. สภาพของร่างกาย

๗. ความคิดล่วงหน้าหรือการเตรียมใจ การคาดการณ์ไว้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นนั้น

๘. ความรู้สึกสภาวะรวมที่เกิดขึ้น

มนุษย์อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบและทำปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมรอบอยู่ตลอดเวลา นิสัยสามารถทำปฏิกิริยาได้ ก็เพราะเราสัมผัสได้ ดังนั้นความสามารถที่จะรับสัมผัสได้ จึงเปลี่ยนความสามารถเบื้องต้นที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ ง่าย ง่าย รวดเร็ว

จากความหมายของการรับรู้ สืบค้นมาสรุปได้ว่า การรับรู้ เปลี่ยนกระบวนการทางความคิดและจิตใจของมนุษย์ ที่แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความรู้สึก ความเข้าใจ ความตระหนักต่อสิ่งเร้าที่เข้ามาหาทางประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง หรือทั้งหมด โดยมีการตีความหรือแปลความหมายของสมอง โดยอาศัย ความจำ ประสบการณ์เดิม อารมณ์ ความรู้สึกของตน เปลี่ยนเรื่อง ขวัญในการตีความหรือแปลความและนำไปสู่ ประเด็นทางจริยธรรมที่ว่า เมื่อเกิดการรับรู้ และตระหนักขึ้นแล้ว ก็จะตัดสินใจถึงความสำคัญในการที่จะนำไปปฏิบัติ หรือไม่ ปฏิบัติและผลที่จะตามมาจากการปฏิบัตินั้น ซึ่งจะเปลี่ยนแนวทางในการที่จะเลือกปฏิบัติ หรือไม่ ปฏิบัติ เพื่อให้ เกิดประโยชน์ สูงสุด

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ ทางพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความหมายการรับรู้ มีผู้ให้ความหมายในทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

เรขชัย หมั่นชนะ^{๐๐} ให้ความหมายว่า สิ่งมีชีวิตมีสภาวะประกอบใหญ่ ๆ ๕ ส่วน คือ รูป คือสภาวะที่ทำให้เกิดพฤติกรรม เวทนาคือสภาวะที่ทำให้เกิดอารมณ์ และความรู้สึก สัญญาคือ สภาวะจดจำได้ สังขารคือสภาวะที่คอยปรุงแต่งความคิดและวิญญาณ คือสภาวะที่คิดและเข้าใจ เมื่อประกอบเปลี่ยนตัวตนแล้ว จะต้องมี การรับรู้ ซึ่งจะเกิดได้ ๓ อย่าง คือ ๑. รับสัมผัสภายในตัวบุคคล คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ กระพือกับสิ่งเร้า ภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รสและสัมผัสซึ่งทำให้ เกิดการรับรู้

^{๐๐}เรขชัย หมั่นชนะ ,จิตวิทยาพื้นฐาน , (ตะวันตกและพระพุทธศาสนา) , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๗.

๒.๒.๒ กระบวนธรรมรับรู้ ๕ ทางพระพุทธศาสนา

อายตนะ+ อารมณ์ + วิญญาณ = ผัสสะ ➡ เวทนา

ทางรับรู้ ๕ + สิ่งที่ถูกรู้ ๕ + ความรู้ ๕ ➡ การรับรู้ ๕ ความรู้ ๕ สឹกต ๖ อารมณ์ ๖

ดังพระพุทธองค์ ๖ ได้ ๕ ตรัสไว้ ๕ เปะนแนวทางแห่งความจริงเดียวกันทั้งแก ๖ ผู้ ๕ หลงและผู้ ๕
เท ๖ ำพันกับการรับรู้ ๕ ผัสสะนั้นดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ตา..หู..จมูก..ลิ้น..กาย..ใจ ไม่ ๖ ึ่งเหียง..เปะนทุกข ๖ ..เปะนอนัตตา สิ่ง ๖
เปะนเหตุเปะนปฐ ๖ จัยให้ ๕ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิดขึ้น ก็ไม่ ๖ ึ่งเหียง เปะนทุกข ๖ เปะนอนัตตา
จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเกิดจากสิ่งที่ไม่ ๖ ึ่งเหียง เปะนทุกข ๖ เปะนอนัตตา จักเปะนของเหียง จักเปะนของ
จักเปะนอรรถาไค ๕ แต่ ๖ ที่ไหน

รูป.. เสียง..กลิ่น..รส...โผฏฐัพพะ..ธรรมารมณ์ ๖ ไม่ ๖ ึ่งเหียง..เปะนทุกข ๖ ..เปะนอนัตตา
เปะนเหตุ เปะนปฐ ๖ จัยให้ ๕ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ๖ เกิดขึ้น ก็ไม่ ๖ ึ่งเหียง เปะน
เปะนอนัตตารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ๖ ซึ่งเกิดจากสิ่งที่ไม่ ๖ ึ่งเหียง เปะนทุกข ๖
เปะนอนัตตาจักเปะนของเหียง เปะนสุข เปะนอรรถาไค ๕ แต่ ๖ ที่ไหน

“ภิกษุทั้งหลาย ข ๕ วกล ๕ ำงอกงามบริบูรณ์ ๖ และคนเฝ ๖ ำข ๕ วกล ๕ ำงอกงามบริบูรณ์
ลง สู ๖ ข ๕ วกล ๕ ำโน ๕ น พึงมาเพลินประมาณเองตามเดิม ๖ ข ๕ วกล ๕ ำโน ๕ น พึงมาเพลินประมาณ
สาย ตนะ ๖ ข ๖ ้อมมาเพลินประมาณในกามคุณ ๕ จนเต็มที ๖ นั้น

ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล ๖ นี้ที่ไม่ ๖ ฝ ๕ กไม่ ๖ ุ ๕ มครอง ไม่ ๖ รักษา ไม่ ๖ สักรย ๖
เครื่องนำทุกข ๖ มาให้ ๕ ...ผัสสายตนะ ๖ นี้ ที่ฝ ๕ กดีแล ๕ ว ๕ ุ ๕ มครองดี รักษาดี สักรยดี ข ๖ ้อมเปะน
เครื่องนำสุขมาให้ ๕

วริญา ภวภูตานท ๖ ณ มหาสารคาม ๖ าว ๖ ำชีวิตประกอบ ๕ วยส ๖ ำนสำคัญนามรูปคือ
ส ๖ ำนร ๖ ำกายและส ๖ ำนจิตใจ ร ๖ ำกายมีความสามารถจะรับรู้ ๕ กระทบผัสสะไค ๕ เท ๖ นั้น ยังไม่ ๖
เพราะถือว ๖ ำกายเปะนวัตถุธาตุ (แม ๕ สมองก็เปะนวัตถุ ๕ อะไรไม่ ๖ ไค ๕) ตัวรู้ ๕ คือจิต จิตวิเคราะห์
ค ๕ วยอารมณ์ ๖ ๔ ประการคือ ๑) อดีตกรรม หรือประสบการณ ๖ เก ๖ ำ ๖ ารณ ๖ หรือสิ่งเร ๕ ำ
มากระทบอวัยวะ ๓) เจตสิก หรือความรู้ ๕ สឹกนึ่กคิขของจิต ๖ ๔) วัตถุรูป คืออวัยวะรับสิ่งเร ๕ ำ เช ๖ น
ตา หู ฯลฯ

^{๐๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๒๑-๖/๑๖๓-๕.

^{๐๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๔๔/๒๔๓.

^{๐x} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๘-๕/๘๘.

^{๐๐} วริญา ภวภูตานท ๖ ณ มหาสารคาม จิตวิทยาพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๐.

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสาร

๒.๓.๑ สภาพของการสื่อสารในปัจจุบัน

การติดต่อสื่อสารของมนุษย์นั้น แต่ละคนมีการติดต่อสื่อสารกันได้หลายทาง ในระดับที่กว้างที่สุดได้แก่การติดต่อสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีมาช่วย การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาพยนตร์ โทรศัพท์และอื่นๆ อีกมากมาย รวมทั้งการติดต่อสื่อสารที่มนุษย์ใช้มาตลอดตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน คือการติดต่อสื่อสารกันโดยบุคคล ในด้านความรวดเร็วของข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้ผู้รับได้รับข่าวสารข้อมูลรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ การแพร่กระจายข่าวสารมีหลายด้านทำให้ประชาชนมีโอกาสในการรับข่าวสารข้อมูลได้มาก การได้รับข่าวสารความรู้มากนี้เองทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้เลือกรับข่าวสารความรู้ได้หลายๆ ทางจนทำให้เกิดการตัดสินใจรับข่าวสารความรู้มีมากขึ้น การตัดสินใจรับข่าวสารของประชาชนแต่ละคนจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันและความแตกต่างกันนี้ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เชื่อกันว่า โครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลมีผลมาจากกระบวนการเลือกสรรข่าวสารความรู้และก่อให้เกิดทัศนคติที่แตกต่างกันของบุคคล ดังนั้นกระบวนการเลือกสรรข่าวสารความรู้จึงเป็นตัวเชื่อมระหว่างสภาพภายในและภายนอกของบุคคล สำหรับการกระบวนการเลือกรับข่าวสารความรู้นั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ๔ ขั้นตอนคือ^{๑๖}

๑. การเลือกเปิดรับสาร กระบวนการภายในของบุคคลที่พิจารณาว่าพร้อมที่จะเปิดรับหรือไม่ จะเลือกเปิดรับสารประเภทไหน จากสื่ออะไรและเวลาใด

๒. การเลือกสารที่สนใจ เป็นกระบวนการภายในของบุคคลในบุคคลในการเลือกสรรข่าวสารความรู้ที่สอดคล้องกับงานท่ามกลางความหลากหลายของข่าวสาร ความรู้ที่เข้ามาสู่บุคคลนั้นหลังจากเปิดรับสมัคร

๓. การเลือกสารการรับรู้ มนุษย์มีแนวโน้มที่จะรับรู้ข่าวสารความรู้ที่ตนเห็นว่าน่าสนใจ โดยการแปรสภาพข่าวสารความรู้ที่สนใจเป็นความรู้พื้นฐาน

๔. การเลือกจดจำ ความรู้พื้นฐานหรือความรู้เบื้องต้น ไม่ใช่เป็นความรู้ที่ถาวรมนุษย์อาจจัดความรู้นั้นออกไปได้หรือยอมรับความรู้นั้นแต่เพียงชั่วคราวและเมื่อความรู้นั้นยังคงสอดคล้องไม่ขัดแย้งกับทัศนคติของบุคคล ความรู้พื้นฐานนั้นก็พัฒนาต่อไป เป็นการยอมรับที่ถาวรพร้อมที่จะจดจำต่อไป

^{๑๖}สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๕๒-๕๓.

๒.๓.๒ กระบวนการสื่อสารและการรับข่าวสาร

ในกระบวนการติดต่อสื่อสารกันของมนุษย์นั้น มีองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารได้แยกองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารออกเป็น ๕ ประการ คือ^๑

๑. ผู้ส่งสาร
๒. ผู้รับสาร
๓. สาร
๔. ช่องทางการสื่อสาร
๕. สภาพแวดล้อมของการสื่อสาร

จากองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารดังกล่าว ทำให้มนุษย์เกิดการติดต่อสื่อสารกันในหลายๆ รูปแบบ ทำให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์มากที่สุดสำหรับการให้ข่าวสารกับกลุ่มผู้รับได้อย่างถูกต้อง การติดต่อสื่อสารดังกล่าวแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ คือ

๑. การสื่อสารแบบทางเดียว (One Way Communication) เป็นการส่งสารที่ผู้รับไม่มีโอกาสแสดงปฏิกิริยาย้อนกลับ การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารทางเดียวที่มีการเตรียมการมาเป็นอย่างดี และการผลิตข่าวสารที่เป็นระบบเพื่อที่จะมีหลักประกันว่า ข่าวสารที่ผู้ส่งสารผลิตขึ้นมาสามารถเข้าถึงผู้รับสารส่วนใหญ่ได้

๒. การสื่อสารแบบสองทาง (Two Way Communication) เป็นการส่งสารที่บุคคลทั้งสองฝ่ายจะทำหน้าที่เป็นทั้งสองฝ่าย และผู้รับสารในเวลาเดียวกัน โดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์ทางการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เพื่อการแสวงหาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร อาจจะเป็นลักษณะการบอกกล่าว การซักถาม การสนทนา บุคคลที่ทำการสื่อสารทั้งสองฝ่ายสามารถที่ส่งสาร รับสารและแสดงปฏิกิริยาตอบสนองกันได้โดยทันทีและตลอดเวลา^๒

๓. สื่อผสม (Mixed Media) เป็นการส่งสาร โดยการใช้สื่อประสม เนื่องจากกลุ่มผู้รับสารเป็นกลุ่มบุคคลที่มีขนาดใหญ่ โอกาสของการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารแลกเปลี่ยนข่าวสารกันมีน้อย ดังนั้น เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในข่าวสารความรู้มากขึ้น และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการถ่ายทอดข่าวสารความรู้ จึงทำให้ผู้ส่งสารได้ใช้วิธีการถ่ายทอดข่าวสาร

^๑พัชรี เชยจรรยาและคณะ, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๔), หน้า ๖.

^๒วระวีรณ ประกอบผลหลักและทฤษฎีการสื่อสาร, กรุงเทพมหานครมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๒๕), หน้า ๒๕๕-๒๖๕.

ความรู้โดยใช้สื่อประสม เช่น การพูด และการใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบ หรือการสอนโดยอาศัยสื่อการสอนเข้าช่วยได้แก่โทรทัศน์วงจรปิด สื่อเอกสาร สื่อบุคคลและการจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เสริมจากข่าวสารข้อมูลที่ได้รับโดยวิธีอื่นๆ^{๐๐}

๔. การสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two Step Flow Communication) ซึ่งพัชรี เชขจรรยาและคณะ ได้กล่าวถึงการสื่อสารแบบสองขั้นตอนว่า เป็นการแพร่กระจายข่าวสารในสังคมที่สามารถแพร่กระจายไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ได้หลายขั้นตอน ซึ่งบุคคลที่มีอิทธิพลทางด้านการแพร่กระจายข่าวสารดังกล่าวคือ ผู้นำทางความคิด โดยเน้นอิทธิพลและบทบาทในการชักจูงใจให้ยอมรับนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ ๆ พฤติกรรมการเป็นผู้นำความคิดถึงมีอยู่ทั่วไปในสังคมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ผู้นำความคิดเห็นบางคนอาจจะมีอิทธิพลในหลายด้าน แต่ส่วนมากจะมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นเฉพาะเรื่องเช่น การซื้อสินค้า การเมือง เศรษฐกิจ สุขภาพ อนามัย การเกษตร หรือการทำมาหากิน ผู้นำความคิดเห็นจะมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากผู้ตามมากนัก เนื่องจากผู้นำทางความคิดนั้นจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงมีความคล้ายคลึงกันแต่ผู้นำความคิดเห็นจะติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่านั้น เปิดรับสื่อมวลชนสูงกว่า เข้าร่วมกิจกรรมสังคมมาก เดินทางไปต่างถิ่นบ่อย และติดต่อกับบุคคลที่มีความรู้หรือมีความเชี่ยวชาญบ่อยกว่า สำหรับผู้นำความคิดเห็นมีความแตกต่างกันจากผู้นำแบบเป็นทางการ แต่ในชนบทจะพบว่าผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นทั้งผู้นำโดยตำแหน่งและเป็นผู้นำความคิดเห็นพร้อมกันเนื่องจากผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านไม่มีความแตกต่างทางด้านสังคมมากนัก และต่างมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดพอสมควร

จากการสื่อสารแบบสองขั้นตอน จะพบว่าผู้นำความคิดเห็นมีโอกาสนในการรับข่าวสารได้มากกว่า เป็นผู้ชักจูงและยอมรับรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย^{๐๐} ได้แยกประเภทของผู้นำความคิดเห็นออกเป็น ดังนี้

๑. ผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่น ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเฉพาะภายในท้องถิ่น หรือภายในสังคมนั้น

๒. ผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวาง ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจต่อกิจกรรมนอกท้องถิ่นหรือนอกสังคม

^{๐๐} พิระ จิระโสภณ, **หลักและทฤษฎีการสื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๖๔๗-๖๕๐.

^{๐๐} พชรี เชขจรรยาและคณะ, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โรว์ (Berlo's Model)^{๐๐} ได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เบอร์โรว์อธิบายว่าการสื่อสารประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๖ ประการคือ

๑. แหล่งสื่อสาร (Communication Source)

๒. ผู้เข้ารหัส (Encoder)

๓. สาร (Message)

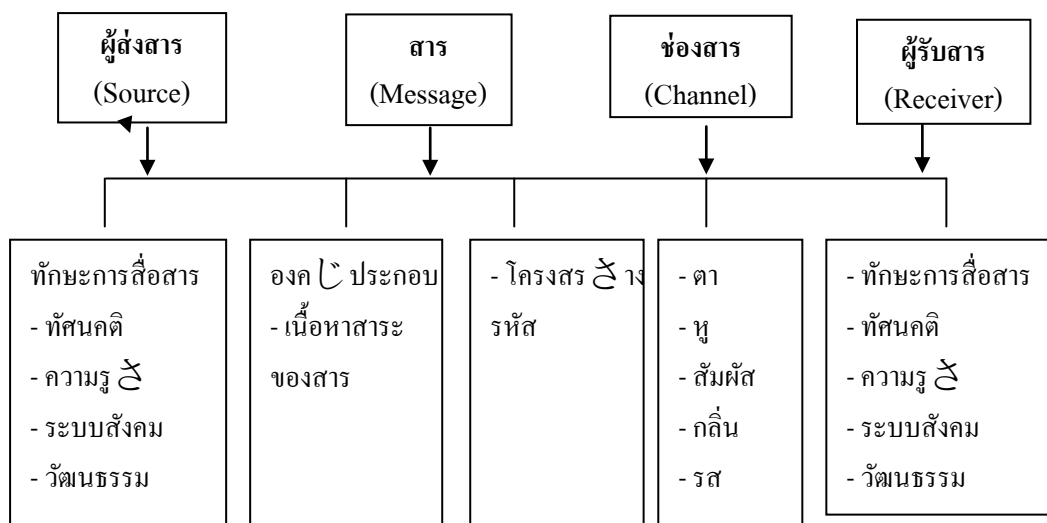
๔. ช่องทาง (Channel)

๕. ผู้ถอดรหัส (Decoder)

๖. ผู้รับสาร (Communication Receiver)

แต่ในการเสนอแบบจำลองนั้น เบอร์โรว์ได้รวมเอาแหล่งสื่อสารและผู้เข้ารหัสไว้ด้วยกันในฐานะ “ผู้ส่งสาร” และรวมผู้ถอดรหัสกับผู้รับสารไว้ด้วยกันในฐานะ “ผู้รับสาร” แบบจำลองของเบอร์โรว์ได้เปลี่ยนที่รู้จักกันในชื่อของ SMCR ของเบอร์โรว์ ซึ่งแสดงได้ดังภาพประกอบ ๑

แสดงแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โรว์

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โรว์

^{๐๐} ธนวดี บุญถิ์, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์) ๒๕๓๘, หน้า ๕-๖.

ตามแนวคิดของเบอร์โกลี ผู้สื่อสารคือ บุคคลซึ่งเปลี่ยนผู้เริ่มต้น การสื่อสาร ทำหน้าที่
เขา สารสื่อสาร สื่อสารโดยผ่านทางใดสักอย่าง สัมผัส กลิ่น รส ไปยังผู้รับสาร ซึ่งรับสาร
ถอดรหัสสาร ทั้งนี้ ผู้สื่อสารและผู้รับสารจะสื่อสารกันได้อย่างไรดีหรือไม่ดี เพียงไร ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติ
ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

ก. ทักษะในการสื่อสาร ได้แก่ ความสามารถในการพูด การฟัง การเขียน การอ่าน การ
การใช้เหตุผล การแสดงท่าทาง สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสาร เช่น ความสามารถ
การอธิบายความคิดของตนเองให้ผู้อื่นทราบ ความสามารถในการแสดงสีหน้า ท่าทาง ฯลฯ

ข. ทักษะ หมายถึง การที่บุคคลประเมินสิ่งต่างๆ โดยความโน้มน้าวใจของตนเอง
เพื่อที่จะเขา ถึงหรือหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านั้น ทักษะในการสื่อสารเกิดขึ้นได้ ในหลายองค์ประกอบ เช่น
ทักษะคิดของตนเอง ต่อเนื้อหาของสาร ต่อผู้รับสารหรือผู้สื่อสาร หรือทักษะคิดต่อสถานการณ์
การสื่อสาร ทักษะเหล่านี้จะไปมีผลต่อการสื่อสาร เช่น เราจะทำการสื่อสารได้ดีกับคนที่เรารู้สึกไม่
ไว้วางใจ

ค. ความรู้ หมายถึง ระดับความรู้ ของผู้สื่อสารและผู้รับสาร รวมถึงความรู้ ในเรื่อง
สื่อสาร จะได้อยู่ในระดับที่เหมาะสมจึงจะทำให้ การสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ง. ระบบวัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งเปลี่ยนสิ่งที่มีมนุษย์
ในแต่ละสังคมกำหนดที่สำคัญในการสื่อสาร การสื่อสารระหว่างบุคคลที่ต่างวัฒนธรรมกัน อาจ
ประสบความล้มเหลวได้ เพราะอาจเกิดการเข้าใจผิดในการสื่อสารได้ เช่น การส่ายศีรษะไป
“ตอบรับ” ของชาวศรีลังกา เราไม่เข้าใจหรือทราบมาก ก่อนอาจเข้านไปปฏิบัติในการ
ทำให้ การสื่อสารผิด

แบบจำลองการสื่อสารของโรเจอร์ส

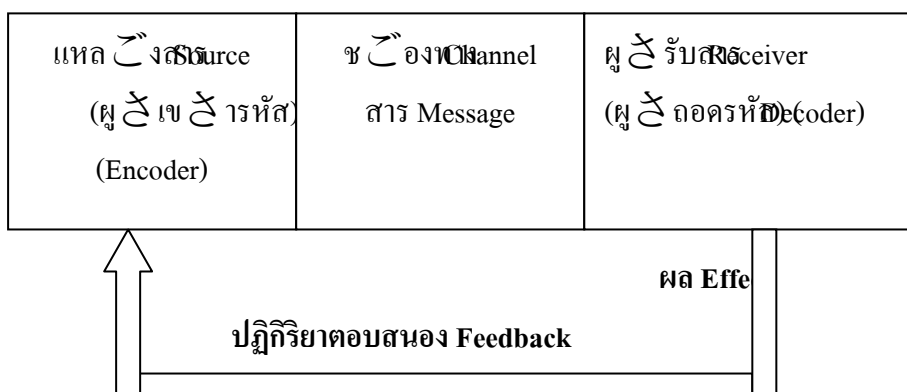
ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ (๑๙๖๙) โรเจอร์สได้สร้างแบบจำลองทางสังคมวิทยาและการ
สื่อสาร ได้ขยายแบบจำลองของเบอร์โกลี กลุ่มถึงองค์ประกอบอื่นเพิ่มเติม โรเจอร์ส เน้น
ความสำคัญของการสื่อสาร แบบจำลองของโรเจอร์ส อาจเรียกชื่อโดยย่อว่า แบบจำลอง

– R – E ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ (๑๙๗๒) โรเจอร์ส ได้ขยายขององค์ประกอบครอบคลุมถึง ใน
ขณะเดียวกันก็ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัจจัยสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ ซึ่งการสื่อสาร
เกิดขึ้นด้วย แบบจำลองของโรเจอร์ส อาจแสดงดังภาพประกอบที่ ๒

^{๐*} อ้างใน บุญเลิศ ศุกคิลก, การสื่อสาร: โครงสร้างและหน้าที่ กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์
การพิมพ์ (๒๕๒๓), หน้า ๑๒.

แสดงแบบจำลองการสื่อสารของโรเจอร์ ๒๑

Environment or situation In Which Communication Takes Place

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงแบบจำลองการสื่อสารของโรเจอร์ ๒๑

๒.๓.๔ องค์ประกอบของการสื่อสาร

จากแบบจำลองของเบอร์ ๒๑ และโรเจอร์ ๒๑ จะเห็นว่าในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ องค์ประกอบคือ

๑. แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร หมายถึง แหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ส่งที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวความคิดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งออกไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเปลี่ยนแปลงบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจเปลี่ยนหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ
๒. สาร หมายถึง ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการข่าวสารและวัตถุประสงค์ของคนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส เช่น เมื่อเราพูด สารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียน สารก็คือตัวหนังสือที่เราเขียนเปลี่ยนคำเปลี่ยนประโยค เมื่อเราแสดง สารก็คือกิริยาท่าทางที่แสดงออกมา เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือข้อความ ภาพที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์
๓. สื่อ หมายถึง สิ่งที่น่าหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร เช่น เมื่อเราพูด สื่อคือคลื่นเสียงในอากาศ

^{๑๑} จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “พฤติกรรมกรรมการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนเป็ฯหมายของกรุงเทพมหานคร ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตดุสิต เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางกอกน้อย และเขตหนองจอก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๓๔), หน้า ๔๒.

๔. ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หรือหลายคน เช่น กลุ่มประชาชนในชุมชนหรือผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว

๕. ผล หมายถึง การเปลี่ยนแปลง หรือข้อแตกต่าง (Changes or Discrepancy) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้ รับผลของการสื่อสาร มักปรากฏออกมาในรูปของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรม ในวงการพัฒนามีนักวิชาการหลายท่านเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและหน้าที่ของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

๖. ปฏิกริยาตอบสนอง หมายถึง วิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารแสดงออกมาให้ ผู้ส่งสารได้ รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลของการสื่อสาร นับว่า เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ว่า ข้อความข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้ รับผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หรือเพียงไร ลักษณะที่ปรากฏย้อนกลับอาจเป็นไปได้โดยตั้งใจหรือไม่ ตั้งใจก็ได้

องค์ประกอบทั้ง ๖ ประการนี้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่อย่างใกล้ชิด มีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อ องค์ประกอบ การสื่อสารมีประสิทธิภาพด้วย

๒.๓.๕ ประเภทของสื่อเพื่อการพัฒนา^{๑๖}

ในการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้น จำเป็นต้องใส่ใจสื่อประเภทเครื่องมือ เพราะสื่อจะทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้ส่งสารกับผู้รับสารเข้าด้วยกัน สื่อจะเปลี่ยนตัวนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร การสื่อสารเพื่อพัฒนา สื่อก็จะเปลี่ยนผู้ทำหน้าที่นำข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาจากรัฐบาล จากหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา เช่น ประชาชนในชนบท ประชาชนในชุมชนแออัด โดยปกติสื่อในการสื่อสารแบบนี้ออกประเภท คือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจและสื่อมวลชนในทางการสื่อสาร

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวคนที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารกับผู้รับสารในลักษณะเผชิญหน้า การนำสื่อบุคคลในการสื่อสาร อาจกระทำได้ทั้งในลักษณะการสนทนากับผู้รับสารเพียงคนเดียว หรือในรูปของการประชุมกลุ่มกับผู้รับสาร สื่อบุคคลในการพัฒนา ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัคร ผู้นำชุมชน สมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน ฯลฯ

^{๑๖} ประมะ สตะเวทิน, การสื่อสารมวลชน, พิมพ์ครั้งที่ (๒๕๒๖), หน้า ๘๘-๑๐๐.

๒) ผู้สำนึกความคิดเรื่องทั่วไป (Polymorphic Opinion Leader) หมายถึง ผู้สำนึกความคิดที่จะเปลี่ยนที่ปรึกษาของสมาชิกคนอื่นๆ ได้ ในหลายๆ เรื่อง มักจะพบนำความคิดประเภทนี้ในสังคมแบบปกติ เช่น ในสังคมชนบท พระจะเปลี่ยนผู้สำนึกความคิดทั้งในศาสนา การแพทย์ การเมือง แม้กระทั่งการตรวจโรคจะตาเปลี่ยนคน

(ข) ผู้สำนึกการเปลี่ยนแปลง (Change Agents)

ในการเผยแพร่ความคิดใหม่ และทำให้ เกิดการยอมรับ จนกระทั่งนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ก็คือ หน่วยงานและผู้สำนึกการเปลี่ยนแปลง (Agency of Change Agents) ผู้สำนึกการเปลี่ยนแปลงจะทำหน้าที่เปลี่ยนสื่อกลางประสานงานในการติดต่อระหว่างองค์กรกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในระดับความรู้ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ทักษะ ความเชื่อ เพราะปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ เกิดปัญหาในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน จุดนี้เองผู้สำนึกความคิดจะเข้ามามีบทบาท โดยใช่ การสื่อสารสองทาง คือ ผู้สำนึกการเปลี่ยนแปลงจะเผยแพร่ ความคิดผ่านทางผู้สำนึกความคิดและให้ ผู้สำนึกความคิดนำไปเผยแพร่กับสมาชิกในชุมชนของตนต่อไป

๑. สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะและจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม ด้วยตัวของสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ หนังสือคู่มือ วารสาร แผ่นโปสเตอร์ สไลด์ นิทรรศการ วิดีโอ ละครหุ่นวิทยุเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าว ฯลฯ

คุณลักษณะที่ดีของการใช้ สื่อเฉพาะกิจในการพัฒนามีคือ ผู้ใช้ สามารถนำ ไปใช้ในการพัฒนาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งของโครงการพัฒนา ซึ่งต้องการที่จะทำการรณรงค์ เฉพาะเรื่องนั้น ประชาชนกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาสามารถทำการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของประชาชนเป้าหมาย เช่น การใช้ เอกสารแนะนำวิธีการวางแผนครอบครัวแก่สตรีที่อยู่ในภาวะเจริญพันธุ์ สื่อเฉพาะกิจสามารถทำให้ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้ รับทราบข่าวสาร ความรู้ และถูกต้อ ง ชวยให้ เกิดการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติได้ ถูกวิธี

๒. สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งประกอบด้ วยจำนวนมากได้ อย่างรวดเร็ว ภายในเวลาเดียวกันหรือในเวลาใกล้เคียงกันโดยทั่วไป แล สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ นิตยสารและภาพยนตร์

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการสื่อสารจะก่อให้เกิดพฤติกรรมมารับข่าวสารก็เพื่อสนองความพึงพอใจส่วนบุคคล โดยบุคคลจะเปลี่ยนผู้กำหนดความต้องการอะไร จากสื่อมวลชน ซึ่งจะพิจารณาจากความพึงพอใจและประโยชน์ที่ได้ รับจากการสื่อสารบนพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลักและการเลือกสรร หรือแสวงหาข่าวสารก็ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะทางประชากรของแต่ละบุคคลอีกด้วย

๒.๔.๒ แหล่งแพร่กระจายข่าวสารในชุมชน

จากการที่ได้กล่าวมาแล้วถึงกระบวนการสื่อสารที่มีกันทั่วไปสามารถที่จะเผยแพร่ความรู้ไปยังที่ต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเสนอความรู้ และในชุมชนก็เช่นกัน โอกาสที่ชาวบ้านได้รับข่าวสารมีได้หลายทางดังนี้^{๐๐}

การใช้สื่อในการพัฒนาว่า การใช้สื่อเพื่อให้เข้าถึงชาวบ้านปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง และเข้าถึงชนบททุกแห่งไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ ละคร คนตรี และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนคือพัฒนากร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่เกษตร บุคคลที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน พ่อค้าเร่ นอกจากนั้นก็มีผู้นำทางความคิด พระ ครู ผู้อาวุโส หอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้เหล่านี้มีโอกาที่ชาวบ้านได้สัมผัสบ้าง ขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละบุคคล การให้ความรู้กับชาวบ้านโดยการนำสื่อเข้าไปใช้นั้นจะต้องเสนอสื่อที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และชีวิตจริงของชาวบ้านโดยการนำสื่อเข้าไปใช้นั้นจะต้องเสนอสื่อที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และชีวิตจริงของชาวบ้านที่กำลังดำเนินอยู่ ดังนั้นผู้ที่ใช้สื่อเพื่อชาวบ้านได้ดีที่สุด ตรงเป้าหมายที่สุด คือผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

แหล่งแพร่กระจายข่าวสารในชุมชน เป็นแนวทางที่ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแหล่งข้อมูลของชุมชนวัดนริราชบุรีประดิษฐ์ กรุงเทพมหานครว่าแหล่งแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในชุมชนมีมากน้อยแค่ไหน ใคร หรือที่ใด เป็นแหล่งที่ประชาชนชอบรับหรือให้ข่าวสารข้อมูล ความเป็นไปได้ในการเผยแพร่ข้อมูลโดยยึดแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารที่ได้ศึกษาเป็นหลักในการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูล

๒.๔.๓ การจัดกระทำต่อข้อมูลข่าวสาร

การรับข่าวสารข้อมูล ประชาชนทุกคนไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงต่อการรับข่าวสารความรู้ เพราะข่าวสารเหล่านี้ สามารถเข้ามายังคนคนเราได้ทุกทางในช่องทางใดช่องทางหนึ่งหรือหลายๆ ช่องทางก็ได้ เมื่อเกิดการติดต่อสื่อสารกันระบบการติดต่อสื่อสารมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมโดยรวม ดังนั้นชาวชนบทที่อยู่ในชุมชนจึงมีการเลือกรับรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น และในการเลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสาร^{๐๐} อาจกล่าวได้ว่าถึงแนวคิดในการติดต่อสื่อสารกันของมนุษย์ว่า แนวคิด

^{๐๐} สมเดช รังสิวิวัฒน์, “การใช้ตัวเองเป็นสื่อในการ ” พัฒนาสังคม, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๐ มกราคม-กุมภาพันธ์, ๒๕๒๕), : ๕๖-๕๗

^{๐๐} พันธ์ เชยจรรยา และคณะ, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๗๔.

ที่เกี่ยวกับการสื่อสารกันของมนุษย์ คือ การเลือกเปิดรับ การเลือกรับรู้ซึ่งได้แยกพฤติกรรมออกเป็น ๓ แบบ คือ

การเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสาร คนเรามีแนวโน้มที่จะเปิดตัวเองให้ได้สื่อสารตามความคิดเห็นและความสนใจของตนและหลีกเลี่ยงสื่อสารในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตน

การเลือกรับรู้ แนวโน้มของคนเราที่จะเปิดรับและตีความเพื่อให้การสื่อสารนั้นเป็นไปตามความคิดเห็นและความสนใจของตนโดยการบิดเบือนสารให้มีทิศทางเป็นที่พึงพอใจของตน

การเลือกจดจำ การเลือกรับรู้มีความเกี่ยวพันกับการเลือกจดจำอย่างเห็นได้ชัดซึ่งความพร้อมที่จะจดจำสารมักเกิดขึ้นแก่คนที่สนใจและพร้อมที่จะเข้าใจ ในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะสื่อสารเมื่อไม่สนใจที่จะรับรู้และไม่พร้อมที่จะเข้าใจ

พฤติกรรมของคนที่เกิดความพึงพอใจในการรับข่าวสารความรู้นั้นมีมากมาย และเป็นประโยชน์เพราะทางความพึงพอใจในข่าวสารความรู้ ถ้าเกิดขึ้นแล้วจะมีการจดจำและนำไปใช้เสมอ ซึ่งทฤษฎีการใช้และการทำให้เกิดความพึงพอใจ อาจจะมีคำถามว่าทำไมผู้ชมจึงเลือกสื่อเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง นั่นเป็นสาเหตุของคำตอบที่ว่าสิ่งตอบแทนที่ได้รับซึ่งบอกถึงความพึงพอใจในการรับข่าวสารของมนุษย์ว่ามี ๒ ลักษณะคือสิ่งตอบแทนที่ได้รับทันทีและสิ่งตอบแทนที่ต้องใช้ระยะเวลารอคอย สิ่งตอบแทนในลักษณะต่างๆ สร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับข่าวสารคือผู้รับชมรายการโทรทัศน์ที่ชอบเพราะมีความพึงพอใจต่อข้อมูลข่าวสารหรือความบันเทิงนั้นและขึ้นอยู่กับความสะดวกสบายของสื่อและความยากง่ายของสื่อที่ต้องการใช้ความพยายามนั้นรวมถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การดูโทรทัศน์จะมีความพยายามที่จะได้มาน้อยกว่าการไปดูภาพยนตร์ เพราะการดูโทรทัศน์เป็นการเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และเสียเวลาน้อยกว่า เมื่อผู้รับแยกความพยายามที่จะได้มากับสิ่งตอบแทนที่ได้รับแล้ว ต่อมาผู้รับจะทำการเลือกสื่อเฉพาะของตนเอง วิธีการเข้าหาสื่อแบบนี้เป็นการใช้และการทำให้เกิดความพึงพอใจต่อสื่อ นั้น ซึ่งเราสามารถเข้าใจปฏิกิริยาของคนที่มีต่อสื่อ ดังนี้

๑. วิธีการใช้สื่อ

๒. ความพึงพอใจที่ได้รับ

การสร้าง ความพึงพอใจต่างๆ คือการหลีกเลี่ยงจากความกังวลต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันโดยเน้นการคลายเหงา ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ทำให้ได้ข้อมูล และมีการติดต่อกันทางสังคม ข้อสันนิษฐานหลักของการเข้าหาสื่อ คือผู้รับสารจะเกี่ยวข้องกับสื่อชนิดใดชนิดหนึ่งเพื่อความพึงพอใจของตนเองอย่างกระตือรือร้นและรู้ตัวอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าสื่อที่ใช้ต้องมีการแข่งขันกับสื่อหรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ เพื่อสนองความต้องการของผู้รับ

๒.๔.๔ การติดต่อสื่อสารหลังการรับข่าวสาร

หลังจากที่มีการถ่ายทอดข่าวสารความรู้แล้ว ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก และในการถ่ายทอดข่าวสารความรู้นี้ สำหรับผู้ถ่ายทอดข่าวสารมีความสนใจที่จะศึกษาในตัวผู้รับสารซึ่งแอนเดอร์สัน (Anderson,^{๐๐}) กล่าวว่า

ผู้วิจัยมีความสนใจในด้านการวิเคราะห์ผู้รับสารหลังจากการสื่อสารเสร็จสิ้นลง ในระยะนี้เองที่ผู้วิจัยจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่ และทำไมจึงเปลี่ยนแปลง ปฏิกริยาตอบสนองจากผู้รับมีส่วนช่วยตัดสินถึงผลอยู่บ้าง ความเป็นกันเองของผู้ถ่ายทอด ความเผ็ดร้อนในการอภิปรายและความเพิดเพลินมีส่วนบ่งชี้ถึงการบรรลุผล อย่างไรก็ตามในหลายๆ กรณีที่คาดผลนั้นทำได้ยาก ผู้วิจัยล้มเหลวในการวิเคราะห์ในขั้นนี้ อาจเป็นเพราะพวกเขาชะล่าใจเกินไป หรือเกร็งเกินไปจนทำให้ล้มขั้นตอนนี้ แต่การเก็บผลก็เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ถ่ายทอดเพราะผู้ถ่ายทอดอาจจะตั้งใจสื่อความกับผู้รับข่าวสารคนเดิมเกี่ยวกับเรื่องเดิมอีกครั้งหรือการจะถ่ายทอดเรื่องเดิมกับผู้รับคนอื่นๆ เพื่อการพัฒนาการถ่ายทอดให้มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น เมื่อผู้ได้รับการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน หรือจากชุมชนด้วยกันด้วยกันแล้ว สิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมานั้น ย่อมจะมีการเปลี่ยนข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ได้ อรรถรสของผู้รับข่าวสารนั้น แต่สิ่งหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือได้รับถ่ายทอดแล้ว เราจะต้องพิจารณาเหตุผล หรือรับฟังจากส่วนอื่นบ้าง เพื่อเปรียบเทียบข้อเท็จจริงจากข่าวสารนั้นๆ

การศึกษาเรื่องการรับข้อมูลข่าวสาร ช่วยอธิบายพฤติกรรมการรับข่าวสารของกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้บริโภคสื่อ โดยสื่อเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อรับสื่อให้เกิดความพอใจหรือไม่พอใจ การตัดสินใจรับข่าวสารอย่างไรและยอมนำไปสู่การเปลี่ยนได้ตลอดเวลา

๒.๕ หลักเบญจศีล

๒.๕.๑ ความหมายของเบญจศีล

กัมภีร์วิสุทธิมรรคแปล สิลนิกะ ได้กล่าวถึงศีลเป็นคำถามนำว่า “อะไรเป็นศีล”และมีการแก้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติที่ดี เป็นศีล ”^{๐๐}และในประเด็นเดียวกันนี้พระธรรมเสนานีสาริบุตร

^{๐๐}แอนเดอร์สัน แอนเดอร์สัน (Anderson Kenneth), E. **Introduction to Communication theory and Practice. California:** (Camming's Publishing Company. 1972), PP. 68.

^{๐๐}มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓.

แสดงในปฏิสัมพันธ์ในลักษณะถามตอบว่า อะไรเป็นศีล เจตนาเป็นศีล เจตสิก ก็เป็นศีล สังวรก็เป็นศีล ความไม่กำลวงก็เป็นศีล”^{๐๙} ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการกล่าวถึงว่าอะไรบ้างที่เป็นศีล และเป็นการให้ความหมายของศีลไปในขณะเดียวกันด้วย แต่เพื่อให้ทราบความหมายของศีลซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกชัดเจนมากขึ้น ในบทนี้ผู้วิจัยได้ขยายความดังต่อไปนี้

๒.๕.๒ ศีลในความหมายของการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

มหานามะ อุบาสกจกเว้นจากปาณาติบาต จกเว้นจากอทินนาทาน จกเว้นจาก
กาเมสุมิฉาจาร จกเว้นจากมุสาวาท จกเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็น
ที่ตั้งแห่งความประมาท อุบาสกนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้^{๐๑๐}

๒.๕.๓ ศีลในความหมายของสิกขาบท ซึ่งมีไว้สำหรับฝึกหัดขัดเกลาและควบคุมกายวาจา ของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

พราหมณ์ บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมათานสิกขาบททั้งหลาย คือ จกเว้นจาก
ปาณาติบาต จกเว้นจากอทินนาทาน จกเว้นจากกาเมสุมิฉาจาร จกเว้นจากมุสาวาท
จกเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นี้แลเป็นอัยย ซึ่ง
ใช้ทรัพย์น้อยมาก ตระเตรียมน้อย แต่มีผลมาก^{๐๑๑}

ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสศีลที่ต้องมีการสมათาน (ตั้งใจรักษา) เพื่อฝึกหัดตนตามวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยหวังผลคือความสุขในโลกนี้ หรือผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒.๕.๔ ศีลในความหมายของคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีงาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า
ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสศีลที่ต้องมีการสมათาน (ตั้งใจรักษา) เพื่อฝึกหัดตนตามวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยหวังผลคือความสุขในโลกนี้ หรือผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒.๕.๕ ศีลในความหมายของคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีงาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า
วิสาขา มาตุคามในโลกนี้เป็นผู้จกเว้นจากปาณาติบาต จกเว้นจากอทินนาทาน จาก
กาเมสุมิฉาจาร จกเว้นจากมุสาวาท และจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้ง
แห่งความประมาท มาตุคามเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอย่างนี้แล^{๐๑๒}

^{๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๐๑๐} อ.อุรุ. (ไทย) ๒๕/๑๑๕/๑๕๕-๑๕๖.

^{๐๑๑} ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๔/๑๕๒.

^{๐๑๒} อ.อุรุ. (ไทย) ๒๓/๑๓๕/๒๔๕.

จากพุทธพจน์ที่ยกมาเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของศีล ๕ ที่มีต่อมาตุคามคือผู้หญิง ฉะนั้นความดีงามของสตรีมิใช่เฉพาะเรื่องกิจการงานในบ้านเรือนดีเท่านั้น แต่ยังมีความดีงามอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงเป็นผู้ดีงามตลอดไป ได้แก่การประพฤติปฏิบัติศีล ๕ อยู่เสมอ ความจงใจหรือการไม่คิดล่วงละเมิด หมายความว่า เจตนาเป็นตัวนำ ฉะนั้น การตั้งเจตนาไว้ดี การระมัดระวังอยู่เสมอและการไม่ละเมิดศีล ๕ ถือได้ว่าเป็นคนมีศีลแล้ว โดยที่เราสามารถสังเกตได้จากการกระทำทางกายและทางวาจา ดังที่พระสารีบุตรกล่าวไว้ในปฏิสัมภิทามรรคญาณกถา ความว่า การละปณณิบาตเป็นศีล เจตนาเป็นศีล สังวรเป็นศีล การไม่ก้าวล่วงเป็นศีล ศีลเป็นปหานนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เดือดร้อนแห่งจิต^{อน}

จะเห็นได้ว่าเจตนา นำวิถีทางของจิตให้เป็นไปต่างๆ พร้อมทั้งสัมปยุตธรรม (ธรรมที่ประกอบรวม) ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ ประชุมการนึกคิด การพูด การทำให้เกิดกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ เจตนาจึงเรียกว่า สังวร ดังพระพุทธเจ้าตรัสความเกิดขึ้นแห่งสังขารและความดับแห่งสังขารในขันธวารวรรค ปรีวัญญสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย เจตนา ๖ หมวด คือ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สังขาร ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสังขารย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาทิฏฐินี้แล เป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยิ่งซึ่งสังขารอย่างนี้^{อน}

๒.๕.๖ ศีลในความหมายของการสำรวม

ศีล คือ การสังวร สังวรจึงเป็นความหมายของศีล หมายถึงความสำรวมกาย วาจา โดยอาศัยใจเป็นเหตุให้เกิดการเว้นจากกายทุจริต วาจาทุจริต และมีฉาชีพเรียกว่ามีเจตสิกเกิดขึ้น ประกอบจิตให้เกิดวิริติ คืองดเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาได้ ในขณะที่มีอารมณ์ที่จะเป็นเหตุให้กระทำทุจริตปรากฏ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลไม่ควรห้ามอารมณ์ทั้งปวง เป็นเหตุให้ใจมาถึงความสำรวม บาปย่อมเกิดขึ้นกับอารมณ์ใดๆ บุคคลพึงห้ามใจอารมณ์นั้น ”^{อน} การระวังบาปอกุศล กล่าวคือคอยระวังความชั่วที่ทำให้จิตไม่มีคุณภาพเสื่อมทรามลงเป็นสภาพที่ทำให้มีความทุกข์ปิดกั้นมิให้เกิดปัญญา ไม่เอื้อเพื่อต่อชีวิตจิตใจ ไม่สามารถทำให้บรรลุมรรคผลได้สมด้วย

^{อน} บ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๐/๔๓.

^{อน} ส.บ. (ไทย) ๑๓/๑๑๖/๖๕.

^{อน} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๕/-๓/๑๕.

พระคำรัสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ในอังคุตตรนิกาย จดุนิบาต ปัตตกัมม วรรค
สราคสูตรความว่า

ชนทั้งหลายกำหนดนักในอภรณ์ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพลิดเพลินในรูป
ที่น่ารัก สัตว์เลวทรามอันโมหะผูกไว้ ย่อมหยั่งเครื่องผูกให้เจริญ เป็นผู้ไม่ฉลาด
ย่อมกระทำอกุศลธรรมอันเกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง เกิดจากโมหะบ้าง มี
ความคับแค้นให้ทุกข์ต่อไป สัตว์ทั้งหลายอันอวิชชาหุ้มห่อแล้วเป็นผู้มีมมณไม่มีจักขุ

๐๐

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของศีลซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกมาทั้งหมด ทำให้ทราบ
ความหมายของศีลทั้งในแง่ของการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย และในแง่ของการฝึกหัดขัดเกลา
และควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แต่เมื่อรวมความหมายอันเป็นความหมายหลักของศีล
สามารถสรุปรวมลงในความหมายของการสำรวมได้เป็นอย่างดี เพราะการจะรักษากายวาจาให้
เรียบร้อย หรือการฝึกหัดขัดเกลาและการควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามได้ จะต้องมีการ
ระวังคือมีสติคอยควบคุมอยู่เสมอจึงจะทำให้ศีลที่ประพฤติเป็นบาทฐานรองรับการเกิดธรรมอื่นๆ
ได้ ศีลที่กล่าวถึงอยู่ในขณะนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าป็นอริศีลสิกขา (เขียนเป็น
ภาษาบาลีว่า อริศีลสิกขา และเรียกกันง่ายๆ ว่าศีล) เพราะเป็นข้อสำหรับปฏิบัติฝึกอบรมในทาง
ความประพฤติอย่างสูง การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือระเบียบวินัย การอยู่
ร่วมกันกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐาน
แห่งการฝึกอบรมจิตใจในอริจิตตสิกขา ^{๐๐} ส่วนศีลในปาริสุทธิศีล เป็นศีลที่ยิ่งไปกว่าอริศีลสิกขา
เพราะศีลในปาริสุทธิศีล หมายถึงความบริสุทธิ์ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล เพราะฉะนั้น
ที่กล่าวว่าศีลในความหมายหลักแล้วผู้วิจัยมีความเห็นว่า ศีลหมายถึงความสำรวม เพราะหากไม่มี
การสำรวมระวังแล้ว คงเป็นไปได้ยากที่จะประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลายได้ ^{๐๐} ซึ่งเป็น
ข้อที่ ๑ คือปาฏิโมกขสังวรศีลในปาริสุทธิศีล ๔

เมื่อศึกษาความหมายโดยรวมทั้งหมดแล้วอาจกล่าวได้ว่า สังวรมีความเกี่ยวข้องกับ
ศีล ๕ ในแง่ของการสำรวมระวังอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้น และสังวรนั่นเองเป็นศีล นั้นหมายความว่า
ว่าศีลเท่ากับสังวรทั้ง ๕ คือ ปาฏิโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร วิริยสังวร ^{๐x} จาก

^{๐๐} อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๖/๕๔.

^{๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๖๔.

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

^{๐x} มหามกุฏราชวิทยาลัย, *วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑*, หน้า ๑๔.

ข้อความที่กล่าวมาเป็นการยืนยันว่าสังวร ๕ เป็นศีล โดยมุ่งเอาอิศลที่หมายถึงความสำรวมหรือการสังวรระวัง^{๐๐} ซึ่งเป็นความประพฤติสุจริตดีงามและสำรวมระวังอันเป็นศีล

เพื่อความเข้าใจในความหมายของศีลที่เป็นสังวรให้มีมากขึ้น ผู้วิจัยจะขออธิบายสาระสำคัญตามนัยแห่งพุทธพจน์โดยย่อดังนี้

๑. ปาฏิโมกข์สังวร ได้แก่การสำรวมในปาฏิโมกข์ คือการรักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติไว้ สำหรับป้องกันความเสียหาย หมายถึงการระมัดระวังมิให้ล่วงละเมิดพระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้าม สำหรับป้องกันความเสียหาย ซึ่งมีผลกระทบกับหมู่คณะโดยทรงวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด และให้ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต เพื่อความไม่เดือดร้อนแห่งตนเองและหมู่คณะ เป็นไปเพื่อความเกื้อกูลแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย สมดังที่ปรากฏในเสขปฎิปปทาสูตร มัชฌิมนิกายมัชฌิมปัณณาสก์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระอานนท์แสดงแก่พวกเจ้าสาวกยะว่า อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีลสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย^{๐๑}

การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ต้องพร้อมด้วยความประพฤติเรียกว่า อาจารย์ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำโดยเฉพาะ ส่วนการไม่ทิ้งอารมณ์กรรมฐานกล่าวคือการเจริญจิตภาวนาและปัญญาภาวนาในกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวัน โดยสาระสำคัญคือความรู้ตระหนักที่จะคุมกายและจิตไว้ให้อยู่ในกิจเรียกว่าโคจร

๒. สติสังวร ได้แก่การสำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุ เป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำเมื่อตาเห็นรูป เป็นต้น หมายถึงสำรวมด้วยสติ ระวังมิให้อกุศลธรรมครอบงำจิตในเมื่อรับรู้ด้วยอารมณ์ ๖ คือ เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส และใจรู้คิดเรื่องราวต่างๆ ต้องมีสติที่เป็นไปโดยอาการอย่างนั้น การมีสติครองตัวที่ขวยยังกำกับจิตไว้กับกิจ นึกคิดถึงสิ่งที่พึงทำที่เกี่ยวข้องแม้จะนานแล้วก็ตาม หน้าที่ของสติก็คือการดูแลหรือคอยกำกับจิต ความหมายสามัญว่าความระลึกได้ อินทรีย์สังวรนี้เป็นการทำลายอกิขณาและโทมนัส ซึ่งสติปัญฐานก็เป็นการทำลายอกิขณาและโทมนัสเช่นกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นวิธีเจริญสติปัญฐานนั่นเอง เรื่องนี้พึงสังเกตได้จากพุทธพจน์ที่ปรากฏใน อปปีณณกสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิมิต
ไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ เมื่อไม่สำรวมแล้วจะพึง

^{๐๐} บ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๕๑/๔๔.

^{๐๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๗/๒๕.

เป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิขมาและโทมนัสครอบงำได้ ย่อมรักษาจักขุนทรีย์ ย่อมถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะ ด้วยกาย รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ^{๐๐}

ในมหาสติปัฏฐานสูตรที่ปรากฏในทีฆนิกาย มหาวรรค พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มี
สติกำจัด อกิขมาแลโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ
พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่^{๐๑}

กิเลสที่กลุ่มมรุมจิตใจอันเนื่องมาจากการไม่สำรวมอินทรีย์ ในขณะที่เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส สัมผัส และธรรมารมณ์ แต่เมื่อสำรวมอินทรีย์จะมีทั้งกายบริสุทธ ใจบริสุทธ คือมีทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น อินทรีย์สังวรจึงสามารถชำระกิเลสทั้งหลายอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียดได้ อินทรีย์สังวรนี้จะบริสุทธได้ก็ด้วยกำลังของสติ

๓. ญาณสังวร ได้แก่การสำรวมด้วยญาณ คือตัดกระแสกิเลสมีต้นหา เป็นต้นเสียได้ด้วยปัญญา พิจารณาให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัย ๔ และการสำรวมด้วยญาณ หมายถึงการใช้ปัญญาพิจารณารู้ตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือรู้เท่าทันธรรมคาของสังขารธรรมทั้งหลาย ซึ่งสามารถชำระจิตให้บริสุทธและทำลายกิเลสได้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สมดังพระพุทธเจ้าตรัสกับอชิตมาณพ ที่ปรากฏในขุททกนิกาย จุฬนิเทศ ปารายณวรรคว่า อชิตะ กระแสใดในโลก สติเป็นเครื่องกั้นกระแสเหล่านั้น เราขอกล่าวถึงเครื่อง ป้องกัน (สังวร) กระแสทั้งหลายว่า กระแสเหล่านี้อันภิกษุพึงตัดเสียได้ด้วยปัญญา^{๐๒}

ผู้มีปัญญาย่อมเห็นสิ่งใดมีประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องปัจจัย ๔ ไม่ติดข้องในการบริโภคต้องพิจารณาด้วยปัญญา ถ้าวบริโภคด้วยความประมาทย่อมเปิดทางให้กิเลสได้เข้าอิงอาศัย อันเป็นเหตุให้ไม่สะดวกแก่การเจริญวิปัสสนาญาณ จะเป็นเครื่องขัดข้องแก่การที่จะรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมที่ยังไม่บรรลุถึง สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสถึงการละด้วยการพิจารณาเสพที่ปรากฏในสัพพาสวสังวรสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัญณาสกัว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพพิจารณาเพียงเพื่อกำจัดหนาว ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อจะปกปิด อวัยวะที่ไม่ได้ความละอายกำเริบ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพพิจารณาตามมิใช่

^{๐๐} อ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๑๖/๑๕๔-๑๕๕.

^{๐๑} ที.ม.ห. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๑๒๗.

^{๐๒} จ.พ. (ไทย) ๓๐/๓๕/๑๗.

เพื่อเล่น มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อประดับ มิใช่เพื่อตกแต่ง เพียงเพื่อให้กายนี้ดำรงอยู่
เพื่อให้เป็นไป เพื่อ กำจัดความลำบาก อนุเคราะห์ด้วยคิดว่าจะกำจัดเวทนาเสีย ด้วยจะ
ไม่ให้เวทนาใหม่ เกิดขึ้นด้วยความเป็นไป ความไม่มีโทษและอยู่สบายด้วยจักมีแก่เรา
ฉะนั้น พิจารณาโดยแยกกายแล้ว ย่อมเสพเสนาสนะเพียงเพื่อกำจัดหนาวร้อน สัมผัสแห่ง
เหลือบยุง มล แดก และสัตว์เลื้อยคลานเพียงเพื่อบรรเทาอันตราย

ภิกษุทั้งหลาย อาสวะและความร่ำร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึง
บังเกิดแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่พิจารณาเสพปัจจัยอันใดอันหนึ่ง อาสวะและความร่ำร้อนอัน
กระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้พิจารณาเสพอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย อา
สวะเหล่านี้ เรากล่าวว่าจะพึงจะได้ด้วยการพิจารณาเสพเท่านั้น^{๐๐}

๔. **ขันติสังวร** ดำรงด้วยขันติ หมายถึงความอดทน โดยมีความอดกลั้นเป็น
ลักษณะเรียกว่าอริยาสันขันติ ได้แก่ อดทนต่อทุกข์เวทนาในเวลาเจ็บป่วย ไม่แสดงอาการทรมาน
ทนลำบาก อดทนต่อหนาวร้อน แดกสัมผัสเหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลาน มุ่งประกอบงานเป็นใหญ่
เรียกว่า ทนตรากตรำ และเมื่อมีความโกรธ ไม่แสดงออกทางกายวาจา อดทนไว้ในใจเรียกว่า ทน
เจ็บใจ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัพพาสวสังวรสูตร มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสกัว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้วเป็นผู้อดทน
ต่อหนาวร้อน หิวกระหาย สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดก และสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้
มีชาติ

ของผู้อดกลั้นต่อถ้อยคำที่ผู้อื่นกล่าว อดทนต่อเวทนาที่มีอยู่ในตัวซึ่งบังเกิดขึ้น
เป็นทุกข์กล้าแข็งเผ็ดร้อน ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่ชอบใจ อาจพล่าชีวิตเสียได้^{๐๐}

การดำรงด้วยความอดกลั้นเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส อันสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม
ภายนอก เช่น บุคคล หมู่ คณะ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่อำนวยแก่การประพฤติ
ปฏิบัติ และสภาพแวดล้อมภายใน เช่น เกิดโรค โทสะ และโมหะ ก็อดทนไว้ได้จนทำให้
จิตใจเป็นปกติมั่นคง ไม่มีอารมณ์อื่นใดที่จะทำให้หวั่นไหวหรือคล้อยตามสภาพที่เกิดขึ้น

๕. **วิริยสังวร** ดำรงด้วยความเพียร หมายถึงความมุ่งมั่นที่ไม่ย่อท้อ มีความพยายาม
มีจิตใจที่แน่วแน่ โดยมีจุดมุ่งหมายในการเข้าถึง ซึ่งเป็นความเพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น
ให้หมดสิ้นไปทำกุศลให้ถึงพร้อมซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับสัมมปปธาน ๔ ความสำรวมระวัง

^{๐๐}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๖.

^{๐๐}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๖.

กามวิตก พยาบาทวิตกวิหิงสาวิตก รวมทั้งบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการ
ละอาสวะด้วยการบรรเทาในสัพพาสวสังวรสูตร มัชฌิมสูตร มูลปินณาสกัว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว ย่อมอดกลั้น
ย่อมละ ย่อมบรรเทา กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว วิหิงสาวิตกที่
เกิดขึ้นแล้ว ทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ภิกษุทั้งหลาย กิเลสและความเร่าร้อน
อันกระทำความคับแค้นเหล่านี้ พึงบังเกิดแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่บรรเทาอันใดอันหนึ่ง อา
สวะและความเร่าร้อนเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ผู้ภิกษุผู้บรรเทาอยู่อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย
อาสวะเหล่านี้ ดูเรากล่าวว่าจะพึงละได้เพราะความบรรเทา^{๐๐}

ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะเป็นความบริสุทธิ์แห่งการเลี้ยงชีพ ด้วยการแสวงหาทรัพย์
ในทางสุจริตปราศจากโทษ ความบริสุทธิ์ที่ไม่เจือด้วยกิเลสโดยไม่มีที่สิ้นสุดแห่งศีล* ซึ่ง
เป็นหลักการขึ้นศีลในองค์มรรคคือสัมมาอาชีวะ เพราะความเพียรที่ปรารถนาแล้ว โดยชอบ
เป็นเหตุแห่งการละมิจาอาชีวะ

๒.๕.๖ ศีลหมายถึงการไม่ก้าวล่วง

คำว่า ไม่ก้าวล่วง หมายความว่า การไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ได้สมาทานไว้แล้ว เช่น
การไม่ก้าวล่วงศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ เป็นการงดเว้นและการไม่ล่วงละเมิดโดยองค์
ธรรมคือวิปัสสนาจิต ดังปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ความดำเนินไปของจิต โดยเนื่องด้วยการ
งดเว้นและความไม่ล่วงละเมิด^{๐๐} หากจะกล่าวถึงคนผู้ไม่ก้าวล่วงหรือล่วงละเมิดสิกขาบทที่ได้
สมาทานไว้แล้ว ถือว่าเป็นคนรักษาศีลแล้ว จะเป็นผู้ปราศจากโทษทางกายทางวาจา แม้บัณฑิตพิ
จณาแล้วก็ตามที่ดำเนินได้ อีกนัยหนึ่งมีคำอธิบายว่าศีลนั้นบุคคลอาจรักษาไม่ให้มีโทษทางกาย
วาจา คือไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย^{๐๙} หากพิจารณาข้อความที่ยกมากล่าวแล้ว ทำให้ทราบว่
อาการที่ละเมิดสิกขาบทต่างๆ ที่สมาทานแล้วนั้นมีทั้งขาด ทะลุ ต่าง และพร้อย ก็มีคำถามต่อไป

^{๐๐}ม.มู (ไทย) ๑๒/๑๓/๑๘.

*คำว่า ไม่มีที่สิ้นสุดแห่งศีลมี ๕ อย่าง คือ ๑) ศีลไม่มีที่สิ้นสุดเพราะมีลาภหรือปัจจัยเป็นเหตุ ๒)
ศีลไม่มีที่สิ้นสุดเพราะมีขสเป็นเหตุ ๓) ศีลไม่มีที่สิ้นสุดเพราะญาติเป็นเหตุ ๔) ศีลไม่มีที่สิ้นสุดเพราะอวัยวะเป็น
เหตุ ๕) ศีลไม่มีที่สิ้นสุดเพราะชีวิตเป็นเหตุ หมายความว่า การรักษาศีลมั่นคงเพราะไม่เห็นแก่ลาภ ขส ญาติ
อวัยวะ และชีวิต ว่าสำคัญกว่าศีล แม้แต่ความคิดก็ไม่ให้เกิดขึ้น เพราะจะล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนสมาทานไว้
ดูรายละเอียดใน พ.ปฎิ. ๓๑/๘๘/๔๑. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. ๒๕๑๔.

^{๐๑}วิสุทธิ. ๑.๕๓ อ้างใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิริยาต) รัตน, วิปัสสนานัย, พระพรหมโมลี
(สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ซีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

^{๐๙}ม.ม.กุฎราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, หน้า ๑๗.

ว่าแล้วอะไรเป็นสาเหตุให้ต้องล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว จนเป็นเหตุให้ศีลที่สมาทาน (รับ) แล้วต้องขาด ทะลุ ค้างและพร้อย จนเป็นเหตุให้เป็นคนไม่มีสิกขาบท (ศีล) สำหรับฝึกปฏิบัติ จัดเถลาจิตใจให้สงบสุขได้ หากจะตอบคงตอบได้ว่าสิ่งที่ปิดกั้นคุณงามความดีและไม่ให้ก้าวหน้า ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ หรือสิ่งที่เป็นอกุศลธรรมที่ทำให้จิตใจให้เศร้าหมอง ซึ่งเรียกว่า นิรวรณ ๕^{๐๐} อันเป็นอกุศลธรรมที่เกิดกับคนได้ง่ายและรวดเร็วที่สุด

หากพิจารณารายละเอียดของนิรวรณ ๕ ทุกข้อแล้ว พบว่ามีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ เชื่อมโยงในลักษณะที่เป็นสาเหตุให้ล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว โดยขอยกมากล่าวเพียง ๒ ข้อได้แก่ข้อที่ ๑ คือความพึงพอใจในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่น่าปรารถนาและน่าพอใจทั้งสิ้น (กามฉันทะ) ซึ่งจัดเป็นกิเลสพวกโลภะ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตขุ่นมัวและไม่ตั้งมั่น กับข้อสุดท้ายคือความลัษณสังขย ความเคลือบแคลง หรือความไม่แน่ใจในกุศลธรรมทั้งหลายว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์ ควรแก่การนำมาประพฤติปฏิบัติหรือไม่ หรือเมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติแล้วจะได้รับผลเป็นความดีและความสุขตามที่พรรณนาไว้หรือไม่ ซึ่งความจริงแล้วนิรวรณ ๕ ท่านกล่าวว่าเป็นสิ่งปิดกั้นหรือเป็นเครื่องกั้นไม่ให้สิ่งดีงาม (กุศลธรรม) ไม่ให้เกิดขึ้นในใจคนได้อย่างแท้จริง เช่น เมื่อคนถูกกามคุณ ๕ ครอบงำ จิตก็จะมีอาการฟุ้งซ่าน รำคาญปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น จิตใจจะหดหู่ ห่อเหี่ยวและเชื่องซึมจนกระทั่งคิดปองร้ายทำลายผู้อื่นหรือสิ่งอื่นๆ มีดาก็เหมือนไม่มีดา มีหูก็เหมือนไม่มีหู เพราะขาดปัญญาคอยกำกับช่วยพิจารณาตรึกตรอง ไตร่ตรอง และใคร่ครวญนั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวรรค ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย นิรวรณ ๕ เหล่านี้ กระทำให้มืด กระทำให้ไมให้มีจักขุ กระทำให้ไมให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความดับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพานนิรวรณ ๕ เป็นไฉน คือกามฉันทนิรวรณ พยาบาทนิรวรณ ถีนมิทธนิรวรณ อุทธัจจกุกกุจจะนิรวรณวิจิกิจฉานนิรวรณ กระทำให้มืด กระทำให้ไมให้มีจักขุ กระทำให้ไมให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปให้ฝักฝ่ายแห่งความดับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพานภิกษุทั้งหลาย นิรวรณ ๕ เหล่านี้แล^{๐๐๑}

นิรวรณ ๕ นี้สังเคราะห์เข้าในปรัญฐานกิเลส (คือกิเลสอย่างหยาบ แสดงอาการปรากฏอยู่ในจิตใจ เช่น ความยินดีพอใจและความไม่พอใจ) ถ้ากำจัดนิรวรณ ๕ ต้องอาศัยกำลังสมาธิจึงสำเร็จได้ จึงกล่าวได้ว่าหากกำจัดนิรวรณได้แล้ว กิเลสธรรมที่หมักหมมอยู่ในจิตใจก็ไม่อาจก้าวล่วงสิกขาบทที่สมาทานแล้วได้ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ความว่า

^{๐๐} อญ.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๑-๒๐/๓-๔.

^{๐๐๑} ส.มหา (ไทย) ๑๕/๕๐๑/๑๓๘.

ศีลเป็นที่ประชุมแห่งนิรณัน เป็นที่ประชุมแห่งการไม่ก้าวก้าว เป็นที่ประชุมแห่งเจตนาอันเกิดความเป็นอย่างนั้น เรียกว่า ศีล เพราะอรรถว่าสำรวมและไม่ก้าวก้าว ปาณาติบาตอทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท พรุสวาจา สัมผัสปปลาปะ อภิขณา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ ชื่อว่าศีล เพราะอรรถว่าสำรวมและไม่ก้าวก้าวฉันทะ ด้วยเนกขัมมะ ความพยาบาท ด้วยความพยายาห์ ด้วยความพยาบาท ถินมิทศด้วยอาโลก สัจญญา อุทัจจด้วยความไม่พึงชาน วิจิฉฉาด้วยการ กำหนดธรรมเหล่า กิเลสหลายๆ ด้วยสททาคามิมรรค กิเลสละเอียดยกด้วยอนาคาริยมรรค ชื่อว่า ศีลเพราะอรรถว่า สำรวม และไม่ก้าวก้าวกิเลสทั้งปวงด้วยอรหัตมรรค^๐

เพราะฉะนั้น ความหมายของศีลจึงหมายถึงการงดเว้น การมีเจตนา การสำรวมระวังและการไม่ก้าวก้าวหรือการไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า

การละอวิชชาด้วยญาณ (ที่เป็นนามรูปปริจเจตญาณและปัจเจกปริคคญาณ)

และละ นิจจัตถุญา (ความสำคัญว่าเที่ยง) ด้วยญาณที่ยังเห็นความไม่เที่ยง (มีสัมมสนญาณเป็นต้น) ชื่อว่าศีล การงดเว้นชื่อว่า ศีล เจตนาชื่อว่าศีล การสำรวมชื่อว่า ศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่า ศีล (ญาณอวิชชา อนิจจานุปัสสาย นิจุสสนุยา ปหาน สิล เวรมณี สิล เจตนา สิล สวโร สิล อวิติกุโสมิ) ^๙ และเมื่อบุคคลผู้มีการงดเว้น การมีเจตนาดี การสำรวมระวัง และการไม่ก้าวก้าวหรือการไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว กายวาจาที่ผ่านการฝึกหัดขัดเกลามาเป็นอย่างดีแล้ว จะเป็นกายวาจาที่ดี ไม่บกพร่องและก็จะไม่เป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอื่นๆ ได้อีก ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดงความหมายของศีลไว้ ๒ ประการ คือ ๑. สมาทานตั้งไว้ดีแล้ว หมายถึงการตั้งกายกรรมเป็นต้นตั้งไว้ดี ไม่ให้บกพร่อง ๒. อุปจารณ เข้าไปทรงไว้ หมายถึงเป็นที่อาศัยของกุศลธรรมที่สำคัญสูงขึ้นไป โดยเป็นบาทให้เกิดสมาธิและปัญญา^{๑๐}

จากที่ที่มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นอย่างนี้ ทำให้ความระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติมากยิ่งขึ้น เมื่อมีความระมัดระวังศีลก็จะไม่ขาดหรือด่างพร้อย หากมีความปรารถนาจะเจริญศีลให้ยิ่งขึ้นเพื่อก้าวไปสู่การบรรลุขั้นสูงขึ้นจะทำได้ง่าย ทั้งนี้ด้วยก็มีศีลที่บริสุทธิ์แล้วเป็นฐานนั่นเอง

^๐ บ.ปฎ. (ไทย) ๓๑/๘๕/๔๒.

^๙ วิสุทธิ, ๑.๑๐๒ อ้างในพระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาตอ) วจนา , วิปัสสนาญาณ, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ หน้า ๔๔.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖. รายละเอียดดูในข้อความบาลีว่า เกณฐะฐน สิลนุติ สิลกิมิพ สิลนํ นาม. สมาทานํ วา กายกมฺมาทีปํ สุสฺสยวเสน อวิปฺปิกฺขณตติ กตฺโต อุปจารณํ วา กุสฺสลาณํ ฐมนํ ปติญฺฐานวเสน อาธารภาโวติ อตฺโต. เกตฺเตว เหตุถ กตฺติทฺวํ สทฺทลัทธิณวฺ อนุชานนฺติ

๒.๖. ประเภทและองค์ประกอบของศีล ๕

๒.๖.๑ ประเภทของศีล

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในส่วนในที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตได้แก่ ศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นที่ประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตลอดถึงพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ และระบบความประพฤติชั้นศีลธรรม พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติโดยตรงแก่บุคคลและสังคม และเพื่อให้เห็นภาพรวมของศีลที่ครอบคลุมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม จึงขอกล่าวถึงประเภทในคัมภีร์เนติปกรณ์ที่ได้แบ่งศีลออกเป็น ๕ ประเภท คือ^{๙๐}

๑. ปกตศีล ศีลโดยปกติ ได้แก่ศีลที่ประพฤติเป็นประจำโดยมิได้สมათาน

๒. สมათาน ศีลโดยการสมათาน คือศีลที่รับสมათานจากพระภิกษุหรือสมათานต่อหน้าพระพุทธรูป

๓. จิตตปสาทะ ศีลที่เกิดจากความเลื่อมใส

๔. สมณะ ศีลที่เกิดจากสมณะ

๕. วิปัสสนา ศีลที่เกิดจากวิปัสสนา

จากที่กล่าวถึงประเภทของศีล ๕ ข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพรวมของศีลในวงกว้างได้มากขึ้น แต่เพื่อให้เห็นในส่วนที่เป็นระบบความประพฤติที่แยกออกไปเป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์และศีลสำหรับนักบวช เป็นต้น จึงขอกล่าวถึงศีลสำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป โดยแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

ก. ศีลสำหรับคฤหัสถ์ สารของศีลสำหรับประชาชนโดยทั่วไปกำหนดเอาข้อปฏิบัติอย่างต่ำมาเป็นพื้นฐานช่วยให้สังคมสงบสุข โดยปกติถือว่า ศีลเป็นหลักความประพฤติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ไม่ว่าจะครองชีวิตอยู่ในระดับใดๆ คือเป็นหลักความประพฤติพื้นฐานของบุคคลแต่ละคนในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง จึงเรียกว่า มนุษยธรรม^{๙๑} การดำเนินชีวิตของแต่ละคนจึงมีวินัย

^{๙๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสี สยาคอ) วิปัสสนาจารย์, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, หน้า ๔๗.

^{๙๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๘.

จำเพาะสำหรับการฝึกตน วางไว้เป็นข้อเรียกว่า “สิกขาบท” (ข้อฝึกความประพฤติ) เมื่อบุคคลต้องการรักษาศีลให้ดียิ่งขึ้นไปในวันอุโบสถ ก็สามารถรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีลได้ ดังนั้น คฤหัสถ์ผู้รักษาศีล สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ศีล ๕ เป็นสิกขาบทที่คฤหัสถ์รักษาอยู่เป็นประจำ เรียกว่า นิจจศีล มีสิกขาบทไว้สำหรับเป็นข้อฝึกความประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อย ๕ ประการ ได้แก่

๑) เว้นจากปลงชีวิตของสัตว์ที่มีชีวิต (ปาณาติปาตา เวรมณี)

๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี)

๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (กาเมสุมิฉารา เวรมณี)

๔) เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)

๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี)^{๕๐}

หลักความประพฤติพื้นฐานของมนุษย์มีจุดหมายที่เหมือนกันคือ การมีชีวิตที่ไม่มีโทษภัย อยู่ในสังคมที่เป็นปกติสุข จึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคม ศีล ๕ จึงปรากฏชัดเจนในสังคม เป็นระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้การทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นที่ยอมรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และมีอานิสงส์อย่างต่อเนื่อง ท่านจึงกล่าวว่า

ปญจสิล สพุพกาลิกัม หมายความว่า ศีล ๕ เป็นของมีอยู่ตลอดกาลทุกยุคทุกสมัย ซึ่งกล่าวว่าไว้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาหลายคัมภีร์ว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือแม้มิได้ เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ศีล ๕ และองค์ (กรรมบถ) ๑๐ นี้ก็มีอยู่ในโลก แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง ทรงชักนำและชักชวนให้สมาทานศีลนั้นๆ ในกาลใด สมัยใด สมัยนั้น เมื่อพระพุทธเจ้ามิได้เสด็จอุบัติขึ้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง ท่านสมณะและพราหมณ์ ทั้งหลายผู้ประพฤติธรรมเป็นกรรมวาทีบ้าง พระจักรพรรดิมหाराชบ้าง พระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลายบ้าง ต่างชักชวนและทรงชักจูงประชาชนให้สมาทานศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น^{๕๑}

เพราะฉะนั้น ศีล ๕ จึงเป็นหลักสำหรับประพฤตินั้นพื้นฐานของคนในสังคม ที่สมควรแก่ชนทุกเพศทุกวัย เพราะเป็นเครื่องส่งเสริมคุณความดี มีจรรยาบรรณที่เรียบร้อย เป็นหลักความประพฤติตามหลักสากล ไม่เกี่ยวกับสมัยนิยมของยุคหรือท้องถิ่นหรือข้อห้ามต่างๆ ของ

^{๕๐}ที.ปา. (ไทย) ๒๐/๓๑๕/๒๘๐.

^{๕๑} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสถศีล ๕ , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสิวพร จำกัด ๒๕๒๕), หน้า ๔.

ขนบธรรมเนียมประเพณี จึงถือได้ว่าหลักความประพฤติที่เรียกว่า ศีล ๕ นี้เป็นมาตรฐานวัดความเจริญและเสื่อมโทรมของสังคมได้เป็นอย่างดี

๒. ศีล ๘ เป็นสิกขาบทที่คฤหัสถ์สมาทานรักษาพิเศษในวันอุโบสถ เรียกว่า อุโบสถศีลมี สิกขาบทไว้สำหรับเป็นข้อฝึกความประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อย ๘ ประการ ได้แก่

- ๑) เว้นจากปลงชีวิตของสัตว์ที่มีชีวิต (ปาณาติปาตา เวรมณี)
- ๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี)
- ๓) เว้นจากการประพฤติดิในกาม (กามสุมิจจาจารา เวรมณี)
- ๔) เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)
- ๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

(สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี)

- ๖) เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล (วิกาลโภชนา เวรมณี)
- ๗) เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อ

พรหมจรรย์ การตัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง (นัจจกิตวาทิตวิสูกทัสสนา มาลาคันธวิเลปนธารณมณฺฑทนวิภูสนัญฐานา เวรมณี)

- ๘) เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หุรหราฟุ่มเฟือย(อุจจาสนมมหาสนา เวรมณี) ^{xx}

การประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ในระดับสูงกว่าพื้นฐานโดยทั่วไป (ศีล ๕) คือ อุโบสถหรือศีล ๘ ซึ่งในคัมภีร์บาลีไม่ปรากฏว่า ศีล หรือสิกขาบท มีปรากฏคำว่า “อัญญคสมันนาคอุโบสถ” แปลว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ^{xo} ซึ่งเป็นศีลที่รักษาในวันอุโบสถ ได้ศีล ๘ ที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาเป็นการจำศีลในวันพระ คือขึ้นและแรม ๘ ถ้า ขึ้น ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำในเดือนขาด ^{xu} การรักษามุขีลที่กำหนดไว้ เพราะอุบาสกอุบาสิกาต้องประกอบกิจการงานของตน จึงกำหนดการเวลาสำหรับรักษาด้วยถือว่า การรักษามุขีลเป็นศีลที่มีสมรรถภาพทางจิตใจ มีความประพฤติตามแบบอย่างพระอริยะ ท่านจึงกล่าวว่า “พระอนาคามีบุคคลผู้เป็นฆราวาส ท่านรักษามุขีล โดยอัตโนมัติเป็นประจำด้วยอำนาจอริยมรรคโดยไม่ต้องสมาทาน” ^{xu}

^{xx} อกุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๓๑/๒๒๕.

^{xo} อกุฎฐก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๘๗.

^{xu} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๒๒.

^{xu} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ศีล ๕ หน้า ๑๗.

จะสำเร็จเป็นพรหมจรรย์ที่แท้จริง การเสพอสังขารจึงมีราคาเป็นเหตุ พรหมจรรย์จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการงดเว้นจากอสังขาร ไม่มีทั้งกาย วาจา และจิตใจ สติกับราคะ สัมปชัญญะกับพยาบาท เป็นของคู่กัน ถ้าไม่ประสงค์ในราคะกับพยาบาทก็ต้องทำสติและสัมปชัญญะให้สมบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ดิกนิบาตอุโบสถสูตรว่า

พระอรหันต์ทั้งหลายละกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้านตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้เราก็ได้ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว^{๐๐}

ความหมายของพรหมจรรย์คือการครองชีวิตอย่างประเสริฐ เป็นอริยมรรคดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ประโยชน์อันเนื่องมาจากการประพฤติกุศล ที่เป็นจุดมุ่งหมายในระดับของอุโบสถศีล มีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เป็นการละกำสุข ได้ในระดับหนึ่ง การประพฤติปฏิบัติตามหลักอุโบสถศีลจึงเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

จากการที่ท่านแบ่งศีลออกเป็นระดับต่างๆ นั้นก็เพื่อให้เป็นไปตามระดับแห่งภาวะของแต่ละบุคคล เพราะภาวะหรือภูมิธรรมของแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่ว่าอนาการยศีลที่บรรพชิตทำศีลให้บริสุทธิ์และศึกษาดีแล้ว ก็สามารถจะนำแม่ผลอันเลิศมาแก่บรรพชิตนั้น และอนาการยวินัยก็เช่นกันคือหากคลุหัตถ์ทำให้บริสุทธิ์และศึกษาดีแล้ว

๒.๖.๒ องค์ประกอบของศีล ๕

ศีล ๕ จัดเป็นสิกขาบท แต่เป็นสิกขาบทสำหรับคฤหัสถ์^{๐๐} ใช้ในฐานะเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธคฤหัสถ์ หรือภูมิกความประพฤติของอริยสาวกฝ่ายฆราวาสเรียกว่า สิกขาบท ๕ เช่นในสังคีตสูตร จัดสิกขาบทไว้ ๕ อย่างคือ ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์) ๒) อทินนาทานา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์) ๓) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติกุศลในกาม) ๔) มุสาวาทา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ) ๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฐานา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท)^{๐๐}

^{๐๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๒๘๓.

^{๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

^{๐๐} ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๒๘๖/๒๒๖.

ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ นี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากการทำชั่วโดยการรักษากาย วาจา ให้เป็นปกติ ด้วยการงดเว้นจากบาปกรรม ๕ อย่าง ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นภัยและเวร คือ ๑) ปาณาติบาต การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ๒) อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ๓) กาเมสุ มิจฉาจาร การประพฤติดีกในกามทั้งหลาย ๔) มุสาวาท การพูดเท็จ ๕) สุรา เมรยมัชชปมาทัฏฐานา เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในเพราะสุราเมรัยและของมึนเมา

ผู้กระทำบาปกรรมทั้ง ๕ ดังกล่าว แม้เพียงอย่างเดียวหนึ่ง ชื่อว่าผู้ทุศีล เพราะกระทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับศีล นอกจากจะเรียกผู้ประกอบกรรมทำอกุศลบาปกรรม ๕ ซึ่งดังกล่าวมานี้ว่าเป็นทุศีลแล้ว ท่านเรียกว่า ผู้สร้างเวร (เวรการโก) คือ เป็นผู้มีเจตนาฆ่าสิ่งภัย และเวรเป็นเหตุให้ได้รับทุกข์ในอบายภูมิในทุกคติภพ และเมื่อเกิดในสุคติภพก็เป็นประสพกรรม มีเกิดมาอายุสั้นเป็นต้น ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ มุ่งหมายเพื่อให้คนเว้นจากภัยและเวรทั้ง ๕ โดยมุ่งเจตนา คือ ความตั้งใจเป็นสำคัญ เพื่อให้ทราบองค์ประกอบศีล ๕ มากขึ้น จึงขออธิบายรายละเอียดอื่นๆ เพิ่มเติม ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ ได้แก่ เว้นจากปาณาติบาต หมายถึงเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป ศีลข้อนี้มีความหมายกว้างรวมถึงชีวิตสัตว์ทุกชนิดที่มีชีวิต การเบียดเบียนชีวิตให้ถึงกับตาย นอกจากผิดศีลแล้วยังถือว่าเป็นบาป (ความชั่ว) จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. คุณ สัตว์มีคุณมาก ฆ่าก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าสัตว์ดุร้าย เป็นต้น

๒. ขนาดกาย สำหรับสัตว์จำพวกเดรัจฉานที่ไม่มีคุณก็เหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่ มีโทษมาก ฆ่าสัตว์น้อยมีโทษน้อย

๓. ความพยายาม มีความพยายามมากในการฆ่ามีโทษมาก มีความพยายามน้อย มีคุณน้อย

๔. กิเลสหรือเจตนา กิเลสหรือเจตนาแรงจะมีโทษมาก แต่หากกิเลสหรือเจตนาอ่อนโทษก็น้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชัง มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว

หลักเกณฑ์การกระทำเพื่อกำหนดได้ว่าเป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาต พระอรรถกถาจารย์ได้จัดวางองค์ประกอบการละเมิดไว้ว่า สัตว์มีชีวิต ๑. ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต (รู้ยั่วว่า

^{๐๐} อกุ ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๔/๒๒๘-๒๒๙.

^{๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๓๓๓.

สัตว์มีชีวิต) ๑. จิตคิดจะฆ่า ๑. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ๑^{๑๙} ผู้รักษาศีลชื่อว่าศีลขาดก็ต่อเมื่อ
กระทำครบองค์ ๕ นี้

๒. ศีลข้อที่ ๒ ได้แก่ เว้นจากอทินนาทาน หมายถึง การไม่ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้
ให้ด้วยอาการขโมย หมายความว่า การไม่เบียดเบียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านทรัพย์สินของบุคคล
อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การลักขโมยจะมีโทษมากหรือโทษน้อย ขึ้นอยู่กับสิ่งของและคุณความดี
ของเจ้าของทรัพย์ ถ้าสิ่งของมีค่ามากประกอบกับคุณงามความดีของเจ้าของทรัพย์มีมากย่อมมีโทษ
มาก ถ้าสิ่งของเล็กน้อยโทษก็มีน้อย นอกจากนี้ต้องประกอบด้วยกิเลสกับความพยายามอีก เช่น ถ้า
สิ่งของมีค่าเสมอกันกับคุณความดีของเจ้าของทรัพย์ ผู้ลักขโมยมีความปรารถนาอยากได้และมีความ
พยายามมากก็จะโทษมาก แต่ถ้าของนั้นได้มาโดยง่าย มีความปรารถนาอยากได้น้อยก็จะมีโทษน้อย

องค์ประกอบของอทินนาทาน มีองค์ ๕ คือถือเอาสิ่งของบุคคลอื่นหวงแหวน ๑. รู้ว่า
ของนั้นเป็นของที่เขาหวงแหวน ๑. จิตคิดจะลัก ๑. มีความพยายาม ๑. ลักของนั้นได้มาด้วยความ
พยายามนั้น ๑^{๑๐} เมื่อกระทำครบองค์ ๕ นี้เรียกว่าขาดศีล แต่เมื่อไม่ครบองค์ประกอบก็ได้ชื่อว่าค้างพริ้ว

ศีลข้อที่ ๓ ได้แก่ เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ การไม่ประพฤติกามทั้งหลาย
หมายความว่างดเว้นจากความประพฤติดังจะล่วงละเมิดคู่ครอง หรือการไม่ล่วงเกินขอบเขตแห่ง
ความเป็นสามีภรรยา กัน ซึ่งดำเนินไปทางกาย ในกาประพฤติเมธุนด้วยประสงค์ในการเสพ
สัทธรรม* โดยมีเจตนาล่วงเกินอนมณีสฐาน * การประพฤติกามสุมิฉฉาจารจะมีโทษมากหรือน้อย
ขึ้นอยู่กับคุณงามความดีของผู้ถูกละเมิด ความแรงของกิเลสและความพยายาม กล่าวคือผู้ถูก
ละเมิดประกอบด้วยความดีมาก ย่อมมีโทษมาก ส่วนผู้ประกอบด้วยความดีน้อยย่อมมีโทษน้อยกว่า
แต่หากมีความพอใจด้วยกัน มีความปรารถนาและความพยายามมากมีโทษมาก มีความปรารถและ
ความพยายามน้อยโทษก็น้อย เป็นต้น

องค์ประกอบของกาเมสุมิฉฉาจารมีองค์ ๔ คือ วัตถุอันไม่ควรถึง (สตรีหรือบุรุษที่ไม่
ควรละเมิด) ๑. จิตคิดจะเสพ ๑. มีความพยายามในการเสพ ๑. ยังมรรคให้ถึงมรรค (อวัยวะให้ถึง
กัน) ^{๑๑} เมื่อกระทำครบองค์ ๔ นี้ชื่อว่าศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ถือว่า ศีลค้างพริ้ว

ศีลข้อที่ ๔ ได้แก่ การเว้นจากมุสาวาท คือ การไม่ประพฤติด้วยวาจาที่กล่าวเท็จ
หมายความว่างดเว้นจากความประพฤติในการกล่าวด้วยคำพูดที่บิดเบือนจากความเป็นจริง โดยมี
ความจงใจเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจผิดคิดว่า คำที่กล่าวเท็จนั้นเป็นความจริง โดยการแสดงออกทางกาย

^{๑๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๗.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๑๑} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๒.

วาทา การแสดงออกทางกายนั้น หมายถึงกิริยาอาการที่แสดงให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่นการเขียนจดหมายที่เป็นเท็จ การทำรายงานหลักฐานเท็จปลอมแปลงเอกสารหรือหลักฐาน ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ รวมถึงการแสดงกิริยาทางกายอย่างคนใบ้ เป็นการให้สัญญาณทำให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น การสั่นศรีษะ พยักหน้า ทำมือ เป็นต้น ส่วนด้านวาทาหมายถึงคำพูดที่ไม่มีสาระหรือหาประโยชน์ไม่ได้ การพูดเท็จจะมีโทษมากหรือน้อย “แล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกคัดรอนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อยและแล้วแต่ผู้พูด เช่น กฤหัสถ์จะไม่ให้ของของตนก็พูดไปว่า ไม่มีก็ยังมีโทษน้อย ถ้าเป็นพยานเท็จก็มีโทษมาก สำหรับบรรพชิตพูดเล่นมีโทษน้อย จงใจบอกของที่ไม่เคยเห็นว่าเห็นโทษมาก” ^{๑๐}

องค์ประกอบของมูสาวาทมืองค์ ๔ คือ เรื่องไม่จริง ๑. จิตคิดที่จะพูดให้ผิด ๑. มีความพยายามเกิดจากความตั้งใจ ๑. ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น ๑ ^{๑๑} เมื่อกล่าววาทาครบองค์ ๔ ชื่อว่า สิลชาด ถ้าไม่ครบองค์ ถือว่าค้างพร้อยไม่ติงาม

ศีลข้อที่ ๕ ได้แก่ การเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย คือ การไม่เสพของมึนเมา หมายความว่าสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะเป็นสิ่งที่ควรงดเว้น เพราะสุราและเมรัยเหตุให้ผู้ดื่มมึนเมา ขาดความยังคิดหลงลืม สติ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับโทษของการดื่มสุราเมรัย ๖ ประการ ในที่ฉนิกาย ปาฏิภวรรค สังคาลกสูตร ความว่า

คฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนืองๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการ คือความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง ๑. ก่อการทะเลาะวิวาท ๑เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๑เป็นเหตุไม่รู้จักอาย ๑.เป็นเหตุทอนปัญญา ^{๑๒}

การดื่มน้ำเมาจากมีโทษทางร่างกายและจิตใจ อันเป็นการบั่นทอนสติปัญญาของตนเองแล้ว ยังมีโทษกระทบโดยตรงต่อสังคม เพราะศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทขาดสติสัมปชัญญะจึงเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่นๆ ได้ทั้งหมด ปัญหาต่างๆ ทางสังคมอันสืบเนื่องจากสุราและเมรัยตลอดถึงของมึนเมาประเภทต่างๆ ฆาตกรรม โจรกรรม การข่มขืน การหลอกลวงและอุบัติเหตุๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๗๓.

^{๑๑}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒. หน้า ๑๐๗.

^{๑๒}ที.ปา. (ไทย). ๑๔/๒๔๘/๑๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย แม้เราไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ฟังมาแล้วว่า คนผู้นี้เป็นผู้ละการคิมน้ำมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท งควั่นจากการคิมน้ำมา พระราชาจับเขาประหาร จองจำ เนรเทศ หรือกระทำตามปัจจัย เพราะเหตุแห่งการงควั่นจากการคิมน้ำมา แต่ว่าบาปกรรมของเขานั้นแหละย่อมบอกให้ทราบว่า คนผู้นี้ประกอบการคิมน้ำมาแล้ว

ฆ่าหญิงหรือ ชายตาย ลักทรัพย์ เขามาจากบ้านหรือจากป่า ละเมิดประเวณีในหญิงหรือบุตรของผู้อื่น ทำลายประโยชน์ของคฤหบดี หรือบุตรของคฤหบดีด้วยมุสาวาท พระราชาจับเขา มาประหาร จองจำ เนรเทศ กระทำตามปัจจัย เพราะเหตุแห่งการคิมน้ำมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ท่านทั้งหลายได้เห็นหรือได้ฟังมาแล้วและจักได้ฟังต่อไป^{๖๐}

ศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่ออนุเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูลแก่ ตัวทั้งปวง เป็นหลักการที่สำคัญสำหรับเสนอแนะวิธีการปฏิบัติแก่หมู่ชนไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท เพื่อให้ตั้งมั่นอยู่ในอัปมาทธรรม เพราะความไม่ประมาทเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป^{๖๑}

ดังนั้น เจตนาที่แท้จริงในการบัญญัติศีลข้อนี้ ก็เพื่อการศึกษาคนไม่ให้ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดให้โทษ ซึ่งเป็นสิ่งทำลายสติสัมปชัญญะของคนเราได้มากที่สุด ในการป้องกันตนเองที่ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดโดยเฉพาะสุราและเมรัยนี้ ที่จะเป็สาเหตุสำคัญในการล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้วเพื่อความเข้าใจในศีลข้อนี้ให้มากยิ่งขึ้น จึงควรพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อที่ ๕ ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า

เพื่อความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่มีทุกข์^{๖๒}

เพื่อความรู้จักในกิจที่ควรทำในอดีต อนาคต และปัจจุบัน

เพื่อความมีสติมั่นคงอยู่เสมอ ความเป็นผู้มีคามเที่ยงตรง

^{๖๐} อกุ ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๓๘/๒๑๔.

^{๖๑} อกุ เอก. (ไทย) ๒๐/๕๕/๑๐. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ, ๒๕๐๐.

^{๖๒} อกุ นวก. (ไทย) ๒๓/๒๗/๓๓. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ, ๒๕๐๐.

เพื่อความเป็นผู้ฉลาดรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์^{๖๐}

ฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ ก็เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าโทษของอบายมุขนั้นมีผลร้าย เป็นบ่อเกิดแห่งความเสื่อมทั้งหลาย หรือเรียกว่าเป็นหนทางแห่งความเสื่อมจากความดี เพราะเหตุแห่งการบัญญัติศีลข้อนี้ จึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ละเมิดสิกขาบทอีก ๔ ข้อข้างต้นนั้น

๒.๗. ความเป็นมาของการบัญญัติศีล ๕

ในความเป็นมา ศีลโดยเฉพาะศีล ๕ ถือเป็นหลักปฏิบัติที่มีมาก่อนการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในอรรถกถาสังคีติสูตรท่านแสดงไว้ว่า ศีล ๕ และศีล ๑๐ มีมาก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ในอรรถธรรมบท ภิกขุวรรคได้แสดงไว้ว่า ศีล ๕ ชื่อว่า กุรุธรรม^{๖๑}

อนึ่งหลักปฏิบัติที่มีลักษณะคล้ายกับศีล ๕ นี้ มีปรากฏในศาสนาอื่น เช่น ศาสนา ฮินดู แต่หลักปฏิบัติที่คล้ายศีล ๕ ในศาสนา ฮินดูเรียกว่า “มหาพรต” (มี ๖ ข้อ) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบวช และจัดเรียงลำดับไม่ตรงกันซึ่งนักบวช ในศาสนาจะต้องปฏิบัติตามกฏมหาพรตนี้ กล่าวคือ ละเว้นการทำร้ายสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ไม่พูดเท็จ ไม่ลักขโมย ไม่เสพเมถุน ไม่ครอบครองทรัพย์สิน และไม่บริโภคอาหารในเวลากลางคืน^{๖๒}

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติสากลของมนุษย์ผู้ปรารถนาความสงบสุข เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ต้องอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่เป็นพวกสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ในขณะที่มนุษย์มีไม่มากปัญหาก็ไม่มาก แต่เมื่อมนุษย์มีจำนวนมากปัญหาและความยุ่งยากก็มากขึ้น ดังเงาตามตัว ฉะนั้น^{๖๓} ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงศีล ๕ มีปรากฏหลายแห่ง ทั้งที่กล่าวในลักษณะรวมๆ เป็นธรรมทั่วไป ไม่ได้กล่าวเจาะจงลงไปว่าเป็นศีล ๕ โดยตรง เช่น ในอัครัญสูตร ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ในส่วนที่แสดงถึงความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ ๔ ความว่า

แม้กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ประพฤติดิฉิด ในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหาญบ พูดเพื่อเจ้อเฟ่งเลื่องอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิดด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล นับว่าเป็น

^{๖๐} พ.อ. ๑/๒๕. (ไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

^{๖๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปัทมฎกเถา ภาค ๑ เรื่องสังยุต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๓.

^{๖๒} ธนุ แก้วโอภาส, ศาสนาโลก, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอ็มเทรคดิ่ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๖.

^{๖๓} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสตศีล ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑

อกุศลมีโทษ นับว่ามีโทษ ไม่ควรประพฤติ นับว่าไม่ควรประพฤติ ไม่สามารถเป็น
อริยธรรม นับว่าไม่สามารถเป็นอริยธรรม เป็นธรรมดา มีวิบากคำ ที่วิญญูชนคดีเยน
ธรรมเหล่านั้น ปรากฏอย่างชัดเจน ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้^{๒๖}

การกล่าวครบทั้ง ๕ ข้อและกล่าวเจาะจงลงไปว่าเป็นศีล ๕ โดยเฉพาะ เช่น ในสังยุตต
นิกาย สฬายตนวรรค กล่าวว่ศีล ๕ เป็นธรรมสำหรับสตรีผู้ครองเรือนความว่า

ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ จึงจะเป็นผู้สามารถอยู่
ครองเรือน ธรรม ๕ ประการได้แก่ มาตุคามเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เป็นผู้เว้น
จากอทินนาทาน ๑ เป็นผู้งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ๑ เป็นผู้งดเว้นจากมุสาวาท ๑
เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๒๗}

ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึงศีล ๕ ว่าเป็นธรรมเป็นเหตุให้ถูกเชิญไปอยู่
ในสวรรค์ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ถูกเชิญไปอยู่
ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการได้แก่ บุคคลเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เป็นผู้งดเว้นจา
กอทินนา ทานา ๑ เป็นผู้งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ๑ เป็นผู้งดเว้นจากมุสาวาท
๑ เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑

ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ได้แสดงไว้ว่า ศีลเป็นหลักปฏิบัติเรียกว่า ลิกขาบท ความว่า
ลิกขาบท ๕ อย่างได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อิทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องจากการประพฤติผิดในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมย์มัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๒๘}

ในขุททกนิกาย เปตวัตถุ ท่านแสดงศีลว่าเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้พ้นจากนรกได้
ความว่า

^{๒๖}ที.ปาฎิ. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๕.

^{๒๗}ส. สฬา. (ไทย) ๑๘/๔๕๕/๒๘๕.

^{๒๘}อ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๑๓๔.

วันนี้ขอมหาบพิตรทรงมีพระทัยเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม และ
พระสงฆ์ เป็นสรณะ จงสมาทานสิกขาบท ๕ อย่าให้ขาดและค้างพร้อย จงทรงงด
เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ จงทรงยินดีด้วยพระมหาเหลืของพระองค์ ไม่ทรง
พูดเท็จและไม่ทรงดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เมื่อ
พระองค์เป็นผู้ไม่ประมาทพระองค์ทรงประพฤดิธรรมโดยเคารพตลอดคืนและวันอย่าง
นี้ พึงพ้นจากนรก^{๖๐}

นอกจากนี้ศีล ๔ ข้อต้นของศีล ๕ ยังมีปรากฏอีกหลายแห่งในพระไตรปิฎก เป็น ๔
ข้อต้นของกุศลกรรมบถบ้าง เช่น ในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ท่านพระมหากัจจายะแสดงธรรม
ความว่า

อาวุโสทั้งหลาย การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากฆ่าสัตว์เป็น
สิ่งเป็นธรรม ส่วนอกุศลกรรมอันลามกมิใช่น้อยที่เกิดขึ้นเพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่
ที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลกรรมมิใช่น้อยที่ถึงความเจริญเต็มที่ เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจาก
การฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

อาวุโสทั้งหลาย การลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ

อาวุโสทั้งหลาย การประพฤดิผิดในกามเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ

อาวุโสทั้งหลาย การพูดเท็จเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ^{๖๑}

นอกจากนี้ ศีล ๕ ยังมีลักษณะเป็นข้อห้ามไม่ให้ประพฤดิ (วาริตศีล) ในขณะเดียวกัน
ก็เป็นทางให้ผู้ประพฤดิปฏิบัติสิ่งที่เรียกว่า ธรรม คือ คือ ให้เป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ เป็นคน
เสียสละ เป็นคนรู้จักรักแต่พอดียินดีในสิ่งที่ตนได้ มีสัจจะและมีสติไปพร้อมๆ กัน ใน
พระพุทธศาสนา ศีล ๕ มีลักษณะเป็นธรรมและเป็นวินัย กล่าวคือสำหรับบุคคลทั่วไปแม้เป็นผู้ไม่
นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อกระทำผิดศีลย่อมผิดจากธรรมดาคือได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น การ
ฆ่าสัตว์ สัตว์ทุกชนิดมีกำหนดอายุตามวงจรชีวิตของตัวเอง เมื่อมนุษย์ฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ก็เท่ากับ
ได้ตัดวงจรชีวิตของสัตว์นั้นลง เชื่อว่ากระทำผิดธรรมชาติหรือผิดปกติ ศีล ๕ จึงมีลักษณะเป็นธรรม
คือเป็นข้อที่ควรประพฤดิของมนุษย์ทุกคน ส่วนศีล ๕ ที่เป็นระเบียบปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกา
ในพระพุทธศาสนา คือเป็นข้อปฏิบัติอย่างต่ำสุดของพุทธศาสนิกชนอย่างนี้ศีล ๕ จึงจัดเป็นวินัย
ของอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นวินัย ในคัมภีร์อุปาสิกขณาลังการกล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
ประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ได้ตรัสสิกขาบท ๑๐ มีปาณาติบาต เป็นต้น มีชาตुरुพชตะ

^{๖๐}ที.ปา (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

^{๖๑}ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๒๑/๒๓๕.

เป็นที่สุด เมื่อทรงกำหนดให้เป็นสิกขาบทของสามเณรทั้งหลาย และได้ตรัสศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ รวมไว้ในครั้งนั้นด้วย^{๒๐}

จึงสรุปได้ว่าที่มาของการบัญญัติศีล ๕ หรือที่มาของคำว่าศีล ๕ ได้ว่าศีล ๕ ตามพระบาลีชั้นเดิมเมื่อกล่าวถึงความประพฤติกของคนทั่วไปท่านใช้คำว่า ธรรม ๕^{๒๑} แต่เมื่อใช้ในฐานะเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธผู้เป็นคหบดี หรือกฤตความประพฤติกของอริยสาวกฝ่ายฆราวาส เรียกว่าสิกขาบท ๕^{๒๒} ส่วนที่เรียกตรงๆ ว่าศีล ๕ นั้นพบในพระวินัยปิฎก^{๒๓} และในข้อความร้อยกรองของคัมภีร์ชั้นรอง กาลต่อมาในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาจึงนิยมใช้กันอย่างดาษดื่นเรื่อยมา เพราะฉะนั้นศีล ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติสากลที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ เป็นหลักจริยธรรมของสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม ดังนั้น ข้อปฏิบัติอันมีลักษณะใกล้เคียงกับศีล ๕ จึงมีปรากฏในหลักคำสอนด้านสังคมของหลายศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นและประกาศพระพุทธศาสนาในโลก ได้ทรงรับรองหลักปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธผู้ครองเรือน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากจะพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่าข้อปฏิบัติโดยเฉพาะส่วนที่เป็นวินัยขยายออกไปจากศีล ๕ นี้เป็นส่วนใหญ่^{๒๔} ศีล ๕ จึงมี

๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

๒.๘.๑ ความหมายของชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำว่า “ประชาคม” แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับคำว่า “ชุมชน” ความหมายของคำว่าชุมชนอาจจำแนกได้เป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายทางวิชา ดังนี้

ก. ความหมายโดยสามัญสำนึก “โดยสามัญสำนึกแล้ว “ชุมชน” หมายถึง ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวมาอยู่รวมในบริเวณเดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่รวมในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกัน จึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึก คนที่อยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกันถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิลำเนา รวมกันก็เรียกว่าเป็น “ครอบครัว” หรือ “ครัวเรือน” ไม่เป็น “ชุมชน” เพราะความรู้สึกที่ว่า

^{๒๐} อัง ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๑/๒๖๔.

^{๒๑} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสสรศีล ๕, หน้า ๕๖.

^{๒๒} ศ.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๘๓/๓๐๓.

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๒๘๖/๒๗๔.

^{๒๔} วินย. (ไทย) ๗/๒๖๒/๑๑๗.

“ชุมชน” ต้องประกอบด้วยหลายๆ คราวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่ร่วมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง

ข. ความหมายโดยรูปศัพท์ “ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ เพิ่งบัญญัติไว้ครั้งแรกในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้อธิบายไว้ว่า “ชุมชน” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประชาคม” หมายถึง

๑. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ดั้งกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

๒. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม ความหมายของชุมชนโดยรูปศัพท์จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายโดยสามัญสำนึก แต่ที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ การเป็นสังคมขนาดเล็กและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ส่วนคำว่า “สังคม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ ให้ความหมายไว้ว่า การคบค้าสมาคมกัน หมู่คนที่เจริญแล้วร่วมคบค้าสมาคมกัน หรือการพบปะ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชั้นสูง

ดังนั้น “ชุมชน” ในความหมายโดยรูปศัพท์ จึงเป็นสังคมขนาดเล็ก คือ เป็นกลุ่มคนที่มีการคบค้าสมาคมกัน มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ถ้าหากเป็นเพียงหมู่ชนที่รวมกันอยู่อย่างหนาแน่นหรือรวมกันมากๆ ในบริเวณเดียวกันโดยไม่มีการคบค้าสมาคมและไม่มีผลประโยชน์ร่วมกันแล้วจะหมายถึงชุมนุมชน ไม่ใช่ชุมชน ดังนั้น ถ้าพิจารณาจากรูปศัพท์แล้วครอบคลุมจึงเป็นสังคมขนาดเล็กที่สุด ก็มีลักษณะเป็นชุมชนด้วย

ค. ความหมายทางวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนไว้หลายท่าน ดังนี้

มาร์วิน อี. โอนเซน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยพื้นที่บริเวณหนึ่งที่บรรดาสมาชิกตอบสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

เออร์วิน ทิ. แซนเดอร์ส ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมาย หรือข้อบังคับอันเดียวกันมีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือนๆ กัน

เดนนิส อี. พอพลิน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มที่มีการร่วมมือกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน มีการสมาคมแบบเผชิญหน้ากันมีความสนิทสนมรู้จักกันเป็นอย่างดี

ประสาธน์ หลักศิลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าคนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น และมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง^{๒๖}

เสาวคนธ์ สุดสวาท ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน^{๒๗}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่ปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้^{๒๘}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๒๙}

^{๒๖}ประสาธน์ หลักศิลา, ชุมชนชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑).

^{๒๗}เสาวคนธ์ สุดสวาท , สังคมวิทยาชนบท , (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔).

^{๒๘}สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

^{๒๙}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี , หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์, ๒๕๒๖).

ประเวศ วะสี ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน^{๑๓๐}

จะเห็นได้ว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนแตกต่างกันออกไปโดยอาจแบ่งได้เป็น ๓ แนวทาง คือ

๑. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคมมีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดยรูปศัพท์และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่างๆ ด้วย

๒. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๓. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในช่วงเวลาที่น่าานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น

จากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการ ที่กล่าวมาแล้ว อาจจะทำให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันเช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ดังนั้น การริเริ่มของประชาชน ชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน มีจุดประสงค์และแนวคิดที่คล้ายกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเปิดรับสิ่งใหม่ เพื่อพัฒนาแนวคิดและร่วมกันพัฒนาชุมชน และจะต้องมีหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

^{๑๓๐}ประเวศ วะสี , “คำนำเสนอ ” ใน เอกวิทย์ ณ ถลาง (บรรณาธิการ). มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อการปรับเปลี่ยนทิศทางในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๘).

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไฟ^{๐๙๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๒ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า ประชาชนทั่วไปในปัจจุบันจะดำเนินชีวิต โดยไม่ต้องฆ่าสัตว์ชนิดใดเลยนั้นเป็นไปได้ มีเพียงพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เชื่อว่าจะดำเนินชีวิตได้โดยไม่ต้องฆ่าสัตว์ ทั้งนี้ เพราะว่าประชากรส่วนใหญ่จากทุกกลุ่มสาขาอาชีพมีความเห็นว่า การฆ่าสัตว์ไม่ใช่สิ่งผิดธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปพบว่า ชายและหญิงเห็นต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่เห็นว่าการไม่ฆ่าสัตว์มีประโยชน์และกลุ่มที่เห็นว่าไม่มีประโยชน์ โดยแบ่งประโยชน์เป็น ๒ อย่าง คือ ประโยชน์ด้านจิตใจและประโยชน์ตนกับประโยชน์ผู้อื่น ส่วนนักวิชาการเห็นว่า การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีประโยชน์ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสัตว์ อันจะช่วยให้เกิดความเมตตา กรุณาต่อกันมากขึ้น

พระมหาอิสระ สิงห์เปีย^{๐๙๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปัญหาทินนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ จากการศึกษาวิจัยพบว่า การปฏิบัติเคร่งครัดต่อหลักศีลธรรมหรือพุทธจริยศาสตร์ขึ้นพื้นฐานตลอดชีวิตนั้น เป็นสิ่งยากลำบาก เพราะทุกคนมักเผชิญกับสถานการณ์บางอย่าง ที่เป็นเหตุจูงใจให้กระทำทินนาทานในบางครั้ง บางคนแม้จะรู้ว่ากระทำทินนาทานเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย แต่ก็ตัดสินใจเลือกกระทำเพราะไม่สามารถเอาชนะใจตนเองได้

พระมหาปัญญาชยพล^{๐๙๑} (ดาบพลหาร) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมตตาพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ จากศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากเรื่องของกามและพฤติกรรมในการเสพกามของปัจเจกบุคคลที่ดำเนินชีวิตตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยม (Materialism) เชิงบริโภคนิยม โดยเห็นว่าความสุขทางกายเป็นเรื่องสำคัญและ

^{๐๙๐} พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไฟ, “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒).

*อสังกรรมที่นี้ หมายถึงเมตตธรรม คือการร่วมประเวณี

*อภินิหาร แปลว่า ฐานะสมควรถึง หมายถึง สตรีหรือนุรุษที่มีเจ้าของคุ้มครอง

^{๐๙๑} พระมหาอิสระ สิงห์เปีย, “การวิเคราะห์ปัญหาทินนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕).

^{๐๙๒} พระมหาปัญญา ชยพล (ดาบพลหาร), “การเมตตาพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

มีค่าสูงสุดในชีวิตและปัจเจกบุคคลประเภทนี้นับวันแต่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นโดยลำดับ ในขณะที่เดียวกัน ปัจเจกบุคคลที่มีทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตแบบเจตนิยม (Idealism) ซึ่งถือว่าความสุขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่จิตใจได้ลดปริมาณลงโดยลำดับ หลักความจริงทางศีลธรรม (Morality) ถูกเมินเฉยจากสังคม ปัจเจกบุคคลในสังคมโดยรวม ซึ่งปัญหาทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสมาก เกินกว่าที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะยื่นมือเข้ามาปกป้องเยียวยาให้หายขาดจากสังคมได้

พระมหาสารวย ญาณสวโร ^{อนฺโ} (พินดอน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จากการศึกษาวิจัยจึง พบว่ามีผลกระทบแก่สังคมโดยรวม สรุปได้ ๒ ประเด็นคือ ด้านสังคมเป็นโทษทางสังคมถือเป็นสิ่งที่ชาวโลกติเตียน (โลกวิฆะ) นำความอับอายเสื่อมเสียมาสู่วงศ์สกุล เพราะคนที่เสพสุราเมรัยและของเมา จะกระทำการทุกอย่างได้โดยไม่รู้ตัว เช่น เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วฆ่าสัตว์เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เสพสุราแล้วลักทรัพย์ ขโมย โกง ทูจริตต่อหน้าที่ เป็นต้น เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วประพฤติดิในสตรีหรือบุรุษที่ต้องห้าม เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วพูดปด พูดหลอกลวงและเสพสุราเมรัยและของเมาแล้วกระทำให้หมดความละอาย หมดความเกรงกลัวการทำชั่วทั้งปวงและด้านตนเองเป็นโทษทางธรรมที่ให้ผลในชาตินี้ ทำให้สติปัญญาเสื่อมถอย ทำให้ความเคารพยำเกรงไม่มีใครเชื่อถือและสุดท้ายจะมีปัญญาเสื่อมถอยกลายเป็นคนบ้า

นันทนา อังสุรังสี ^{อนฺน} ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบท ที่มีอยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ จากการศึกษาภาคเอกสารพบว่า พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความสำคัญ เป็นองค์แห่งความประพฤติเบื้องต้นของการบรรลुरुทธทางพระพุทธศาสนาและกล่าวถึงปฐมเหตุแห่งการปรากฏของเบญจศีลสืบเนื่องมาจากความละโมภและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ได้แสดงคุณและโทษของการปฏิบัติเบญจศีลและละเมิดต่อเบญจศีล

^{อนฺโ}พระมหาสารวย ญาณสวโร, “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒

^{อนฺน}นันทนา อังสุรังสี, “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบท ที่มีอยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓).

ทั้งชีวิตนี้และชีวิตหน้า ส่วนอรรถกถา ได้อธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดต่างๆ เช่น อธิบายความหมายของคำว่าศีล คือความสงบและแสดงประเภทและลักษณะของการรักษาศีล นอกจากนั้นกล่าวถึงองค์ประกอบ หลักเกณฑ์การพิจารณาโทษและประมวลวิธีการต่างๆ ที่นับว่าเป็นความพยายามในการละเมิดต่อเบญจศีล

จากการวิจัยภาคสนาม พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ใน ๓ พื้นที่ ยังคงมีค่านิยมและปฏิบัติต่อเบญจศีลสอดคล้องตามหลักทฤษฎี คือ มีความเห็นว่าเบญจศีลมีความสำคัญมากและบัญญัติไว้ให้ทุกคนปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคมและเห็นว่าการถือศีลนำไปสู่สุคติ พร้อมพร้อมด้วยทรัพย์และถึงความดับทุกข์ได้ ทั้งยังเห็นว่าเบญจศีลไม่ขัดกับสภาพสังคมปัจจุบันการประกอบอาชีพและการพัฒนาความเจริญของชาติ แต่ยังมีประชากรบางส่วนในพื้นที่ที่ทำการวิจัย มีค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีลเบี่ยงเบนและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัย ๓ ประการ คือ อาชีพ, ความเจริญทางวัตถุ, และความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเขตเมือง ดังนั้น หมู่บ้านชนบทจะยังคงรักษาค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีลได้ถูกต้องมากกว่าหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งมีความใกล้ชิดกับเขตเมืองมากกว่า และชุมชนเมืองซึ่งมีความเจริญทางวัตถุมากกว่าชนบท ประชากรทั้งหมดยังเห็นว่า เบญจศีลข้อที่ปฏิบัติยากที่สุดและมีความเชื่อในผลกรรมน้อยที่สุดคือ ศีลข้อปาณาติบาต หรือศีลข้อที่ ๑

อริชฐาน พูลศิลป์ศักดิ์กุล^{อนงู} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การรักษาศีลห้าของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงาน : กรณีศึกษาเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ศึกษาการรักษาศีลห้าของพุทธศาสนิกชนในวัยแรงงานเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาศีลห้าของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงานในปัจจุบันบุคคลรวมทั้งเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้เห็นภาพรวมของการรักษาศีลห้าในปัจจุบันของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงาน ในการเข้าไปอยู่ในสังคมอภิบาลที่ดี (good social governance) กลุ่มตัวอย่างคือ พุทธศาสนิกชนวัยแรงงาน อายุระหว่าง ๑๕-๖๐ ปี จำนวน ๑๐๐ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่า Chi-Square Test เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการรักษาศีลข้อ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ศีลข้อ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อ ๓ เว้นจากการประพฤติผิดในกามและศีลข้อ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย ในระดับมากที่สุด ส่วนการรักษาศีลข้อ ๔ เว้นจากการพูดปดอยู่ในระดับมาก โดยพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศและระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการรักษาศีลห้าอย่างมีนัยสำคัญทาง

^{อนงู} อริชฐาน พูลศิลป์ศักดิ์กุล, “การรักษาศีลห้าของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงาน : กรณีศึกษาเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๕).

สถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นคือ อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการรักษา
 ศีลห้า ดังนั้นหากองค์กร หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องการศึกษาเรื่องการรักษาศีลห้า
 ของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงานต่อไป อาจจะทำวิจัยในเขต หรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบ
 ผลที่ได้รับและควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลในเชิงลึกต่อไป

สาวรีย์ ตะโพนทอง ^{๐๐๖} พฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของนิสิต
 นักศึกษา สถาบันอุดมศึกษารัฐบาล ในกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษา
 พฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยพบว่านิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้
 เรื่องความหมายของศีลและรู้ว่าการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เป็นการละเมิดศีล ๕ โดยจะรับรู้
 เรื่องศีล ๕ จากสื่อโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่นๆ ส่วนพฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิต ประจำวัน
 นิสิตนักศึกษาจะละเมิดศีลข้อ ๑ เพราะต้องตบยุงหรือแมลงที่มารบกวน ละเมิดศีลข้อ ๒ โดยทุจริต
 ในการสอบ ลอกการบ้านหรือรายงานของเพื่อน ละเมิดศีลข้อ ๔ โดยเล่าเรื่องไม่ตรงกับความจริงต่อ
 พ่อแม่และละเมิด ศีลข้อ ๕ โดยดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สำหรับศีลข้อ ๓ พบว่า นักศึกษาส่วน
 ใหญ่ไม่ค่อยละเมิดหรือนานๆ ครั้งจึงจะทำผิดศีลข้อนี้ เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่จะรักและซื่อสัตย์
 ต่อแฟน สำหรับความแตกต่างทางพฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันพบว่า เพศชาย
 จะละเมิดศีลข้อ ๓ มากกว่าเพศหญิงและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างศีลทั้ง ๕ ข้อมี
 ความสัมพันธ์กันทางบวกทุกข้อ

กาญจนา จิตต์สุพร ^{๐๐๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความรู้ความเข้าใจและทัศนคติในการ
 ปฏิบัติศีลห้าของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาความรู้
 ความเข้าใจและทัศนคติในการปฏิบัติศีล ๕ ของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัด
 กรุงเทพมหานคร ได้กำหนดวิธีการศึกษา เป็น ๒ ส่วน คือ การใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้
 ความเข้าใจของนักเรียน มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๘๖ แบบสอบถามทัศนคติของนักเรียนมีค่าความ
 เชื่อมั่นเท่ากับ .๘๐ แบบสอบถามปัญหาและอุปสรรคมีค่าเฉลี่ยความเชื่อมั่นเท่ากับ .๗๐และ .๘๘

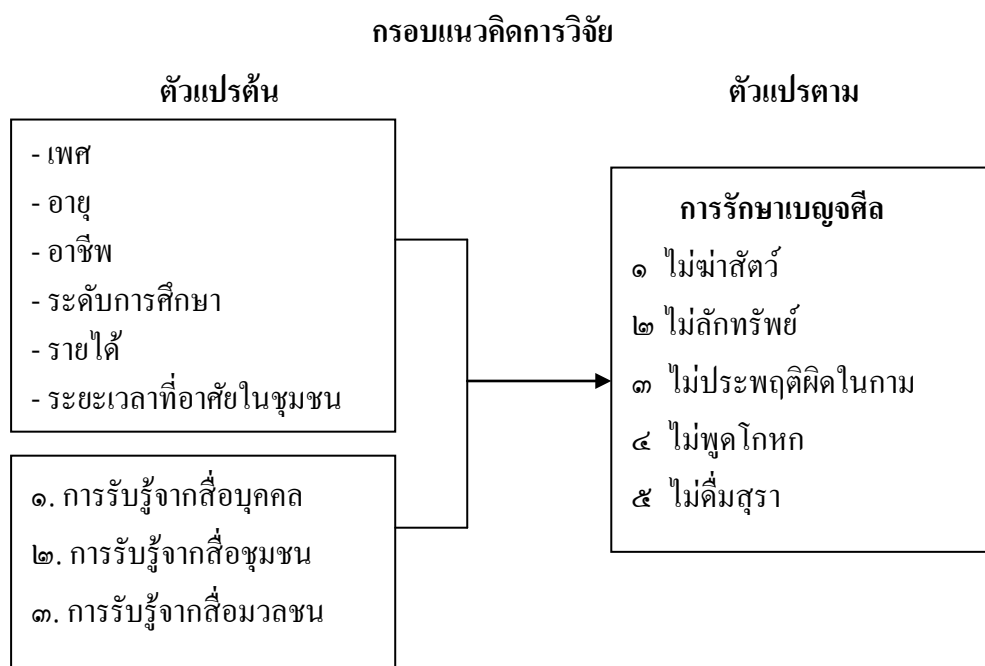
^{๐๐๖}สาวรีย์ ตะโพนทอง , “ พฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของนิสิตนักศึกษา
 สถาบันอุดมศึกษารัฐบาล ในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: การประชุมทางวิชาการของ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๔๓ : สาขาศึกษาศาสตร์ สาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร สาขา
 สังคมศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์ สาขาบริหารธุรกิจ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาคหกรรมศาสตร์ , ๒๕๔๘),
 หน้า ๗๖-๘๓.

^{๐๐๖}กาญจนา จิตต์สุพร, “ศึกษาความรู้ความเข้าใจและทัศนคติในการปฏิบัติศีลห้าของนักเรียน
 ในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕).

แบบสอบถามวิธีแก้ไขปัญหาคำความเชื่อมั่นเท่ากับ .๗๐ ตามลำดับและใช้การสัมภาษณ์บุคคลในสังคมที่มีบทบาทเกี่ยวกับเยาวชนกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๖๓๖ คน จาก ๖ โรงเรียน เขตสังกัด กรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติที่เป็นร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์สถิติสำเร็จรูปมาใช้คำนวณสถิติ จากการศึกษาพบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจศีลห้าของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง โดยนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีความรู้ความเข้าใจที่ดีกว่านักเรียนในระดับอื่นๆ สำหรับในด้านทัศนคติของนักเรียนทั้ง ๓ ระดับ ที่มีต่อศีลห้าอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านของปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติศีลห้าของนักเรียนทั้ง ๓ ระดับ นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มีความเห็นว่าศีลข้อที่ ๑ เว้นการฆ่าสัตว์เป็นข้อที่ปฏิบัติได้ยากกว่าศีลข้ออื่นๆ ในทางตรงกันข้ามกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และ ๓ ให้ความเห็นว่าศีลข้อที่ ๔ เว้นจากการกล่าวเท็จเป็นข้อที่ปฏิบัติยากที่สุด

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีผลต่อการรักษาเบญจศีลของพุทธศาสนิกชนในชุมชนวัดนาริราษฎร์ประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร ในงานวิจัยได้กำหนดแนวทางสำหรับศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ความเป็นมา คุณค่า ความสำคัญ และเป้าหมายของการประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีล หรือ ศีล ๕ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดดังนี้

๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย